

“Jo, läspade Violet”

Översättningsanalys av anföringsverb i svensk och polsk
skönlitterär prosa

Lisa Mendoza Åsberg “Jo, läspade Violet”

Slaviska institutionen
Examensarbete i polska, 15 hp
Avancerad nivå
Vårterminen 2013
Handledare: Ewa Teodorowicz-Hellman

Stockholms
universitet

Översättningsanalys av anföringsverb i svensk och polsk skönlitterär prosa

Lisa Mendoza Åsberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1. Bakgrund, syfte och metod	4
1.2 Tidigare forskning – en översikt	6
1.3 Presentation av materialet	10
1.4 Begreppsdefinition	11
2. Analys	17
2.1 Rena yttrandeverb	17
2.2 Tonalitetsverb	22
2.3 Aspektuella verb	25
2.4 Modalitetsverb	27
2.5 Indirekta verb	31
2.6 Bestämningar	34
3. Sammanfattning och diskussion	37
3.1 Slutsatser	37
3.2 Förslag till framtida forskning	42
3.3 Bibliografi	44

1. Inledning

1.1 Bakgrund, syfte och metod

En del av texten i en roman består vanligtvis av dialog. Författaren träder i bakgrunden och överlämnar ordet åt sina fiktiva gestalter. Detta stilgrepp fyller flera funktioner. Förutom att dialogen, replikväxlingen, är ett sätt att variera framställningen och skapa närvaro, bidrar den till att läsaren får en uppfattning om romanens fiktiva gestalter genom sättet de uttrycker sig på. Ofta, men inte alltid, åtföljs dialogen av information om hur det yttrade framförs; uppgifter om tonläge, kroppsspråk, sinnesstämning etc. Som i fallet med den stackars läsande Violet i uppsatsens titel. Denna autentiska översättarblunder stod att finna i en av böckerna i Bill-serien, *Bill slår rekord*, av Richmal Crompton. I en senare översättning är meningen dock ändrad till ”Ja, sa barnet kort.”¹

Den svenska litterära konventionen kräver inte att anföringsverb av typen *sade* varierar i någon större utsträckning. Alltför överdriven variation verkar vara vanligare i vissa typer av texter, s.k. lågprestigelitteratur². I synnerhet gäller det när anförings verbet åtföljs av en bestämning enligt formeln DIREKT ANFÖRING, *sade han/hon* + SÄTTSAD-VERBIAL/PREDIKATIV.³ Ett exempel på en sådan mening kan lyda: ”Nej, *sade hon lugnt*.” Svenska forskare som ägnar sig åt anföringsverb har varit eniga när det gäller alltför överdriven variation. Ewa Wennerström skriver i sin artikel ”Expressiva anföringsverb”⁴ att ”den ’stora’ stilen undviker alltför grella anföringsverb och föredrar att låta repliken tala ensamt genom sitt innehåll”; Staffan Björck anser att bruket av expressiva anföringsverb hör

¹ Lars Smedberg, ”Visst läspar Violet”, *DAST Magazine*, 2009-1 (webbtidskrift utgiven av Föreningen DAST).

² Begreppet lågprestigelitteratur resp. högprestigelitteratur är hämtat från forskaren inom översättningsvetenskap, Yvonne Lindqvist (2005). Hon bygger sin uppdelning på en modell av den franske litteratursociologen Robert Escarpit som separerar det finkulturella kretsloppet från det populärkulturella och delar in skönlitteraturen i fyra olika grupper: 1. Klassiker; 2. Kvalitetsromaner; 3. Underhållningsromaner; 4. Seriebundna populärpocketromaner.

³ Martin, Gellerstam, ”Anföringens estetik. Om dialogformler i ett tvärspråkigt perspektiv”, [i:] Josephson O. (red.) *Stilstudier: språkvetare skriver litterär stilistik*, 12–27 (Uppsala, 1996).

⁴ Eva Wennerström [i:] *Svensk stil, studier tillägnade Bengt Hasselman den 21 december 1935* (Uppsala–Stockholm 1935), s. 151–160.

hemma i en specifik genre: ”Särskilt i en robust, åt komiken vättande berättarkonst finns det gott om prov på dessa ansträngningar att ge sägeverben ett mera kvalificerat innehåll”.⁵ Martin Gellerstam å sin sida menar att författare med litterära ambitioner undviker den ”övertydlighet som längre regionvisningar kan innebära”⁶ och konstaterar att: ”modifierade sägeverb av olika slag har en klang av andra klassens litteratur”.⁷

Men litterära och stilistiska konventioner och normer skiljer sig åt mellan olika språk. Den polska litterära normen ställer istället krav på variation. En ensidig upprepning av ett och samma anföringsverb anses skapa en monotoni i texten och om inte upprepningen är ett avsiktligt litterärt grepp från författarens sida anses resultatet bli en sämre sorts stilistik.⁸ Dessutom visar polskan en större flexibilitet när det gäller vilka verb som kan användas som anföringsverb. Anföringsverben fyller i större utsträckning funktionen av scenanvisningar. Synen på huruvida anföringsverben bör varieras förefaller alltså skilja sig åt inom de två litterära systemen, det svenska och det polska. Det som i svensk berättartradition betraktas som ”andra klassens litteratur” anses i polsk berättartradition vara ”god litteratur”.

Maksim Gorkij kritiserade ryska översättare för att introducera direkta anföringar med *govorit* [sade han/hon] och menade att det var oskickligt och obildat.⁹ Levý framhåller att det stereotypa upprepandet av verbet *said* i engelska anföringssatser beror på att den engelska litteraturen helt enkelt har en annan konvention och att de flesta professionella översättare [till tjeckiska] i regel varierar anföringssatsens verb på olika sätt.¹⁰

Samma sak verkar gälla även för polskan. Sylvia Liseling skriver i sin avhandling *Kod kulturowy a przeklad, Na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów*: ”Det förefaller som att författare och litteraturteoretiker i den slaviska språkkretsen är av uppfattningen att man bör ösa ymnigt ur dessa språks rikliga lexikala förråd.”¹¹ Även Ewa Teodorowicz-Hellman pekar på det faktum att en ensidig upprepning av ett och samma anföringsverb anses vara dålig stilistik på polska.¹²

⁵ Staffan Björck, *Romanens formvärld. Studier i prosaberättarens teknik* (Stockholm 1963).

⁶ Gellerstam, 1996:16.

⁷ Gellerstam, 1996:17.

⁸ Kurkowska, H. & Skorupka, S. *Stylistyka polska* (Warszawa 2001), s. 223.

⁹ Maxim Gorkij cit. i Jirí Levý, ”Konstnärlig stil och översättarstil”, [i:] Kleberg, L. (red.) *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, 157–171 (Stockholm 1998), s. 163.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Sylvia Liseling (Stockholm 2012), s. 195: ”Jak widać, pisarze i teoretycy literatury z kręgu języków słowiańskich są zdania, że należy szeroko czerpać z obfitych zasobów leksykalnych tych języków.”

¹² Ewa Teodorowicz-Hellman, ”Fizja Pończoszanka’ w tłumaczeniu polskim”, [i:] Faust. P. (red.) *Obyczajowość a przekład* (Katowice, 1996), s. 131–145.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur skillnaden i bruket av anföringsverb återspeglas i översättningar till och från svenska. Jag har valt ut en polsk och en svensk roman, både i original och i översättning, för att närmare studera vilka strategier översättaren använt i sina val av anföringsverb. Mina frågeställningar lyder: I vilken utsträckning varieras, alternativt varieras inte anföringsverben i de verk jag har undersökt? Anpassar översättaren texten till målspråkets litterära konventioner eller behåller hen källspråkets normer när det gäller variationen av anföringsverben? Vilka strategier har översättaren använt vid översättningen av s.k. indirekta anföringsverb?

Undersökningen bygger på en kvantitativ och en kvalitativ del. Den kvantitativa delen utgörs av det insamlade materialet, sammanlagt 830 med sammanlagt 943 exempel på anföringsverb. Exempelmeningarna består av a) originaltext kontra översättning från polska till svenska, och b) originaltext kontra översättning från svenska till polska. Uppsatsen är en kontrastiv fallstudie som består av tre delar; i del 1. Inledning, redogörs för tidigare forskning, material och metod, avgränsningar samt begreppsdefinition; i del 2, Analys, presenterar och analyserar jag mitt material, och del 3 består av den kvantitativa delen, Slutsatser och resultat, samt förslag till vidare forskning.

1.2 Tidigare forskning – en översikt

En genomgång av det svenska forskningsläget visar att samtliga studier begränsar sig till förekomsten av anföringsverb i svensk originallitteratur eller i litteratur översatt till svenska. Man har även gjort jämförelser mellan originallitteratur och översatt litteratur. Däremot har jag inte funnit någon studie som jämför litteratur översatt till och från ett och samma språk.

Anföringsverb i svensk originaltext

Den första forskningen kring anföringsverb i Sverige inleddes under förra seklet. I början av 1900-talet rörde diskussionen främst de olika typerna av anföringsverb och deras egenskaper. Därefter kom en grupp forskare som ägnade sig åt beskrivningar av svenska författares anföringsteknik. En ofta citerad text är den tidigare nämnda ”Expressiva anföringsverb” av Eva Wennerström där hon introducerar detta begrepp.¹³ I denna grupp placerar hon uttryck av ”mera målande och innehållslig karaktär” än de neutrala yttrandeverbena *säga, yttra, fråga* etc. Dessa verb kan ha olika grad av expressivitet, alltifrån slentrianmässiga uttryck till enskilda författares djärva konstruktioner. Wennerström har undersökt hur Strindberg använder sig av

¹³ Wennerström, 1935: 153.

expressiva anföringsverb i sina tidigare prosaverk, främst *Hemsöborna*, och en mening ur den boken får tjäna som illustration på vad Wennerström avser med expressiva anföringsverb: ”Inte kan jag gå stå så här som jag är och inte har några snygga kläder, slängde han ut sin rev.” Wennerström framhåller i sin text att bruket av expressiva anföringsverb bidrar till att göra personskildringen levande och verklighetstrogen men även att ”den ’stora’ stilen undviker alltför grella anföringsverb och föredrar att låta repliken tala ensamt genom sitt innehåll”.¹⁴

Staffan Björck skisserar i sin bok *Romanens formvärld*¹⁵ dialogens utveckling i svensk litteratur. Med en rad exempel visar han hur dialogen har gått i alltmer naturalistisk, spontan riktning, från en stilerad syntes av en rad repliker till en ”ledig, snabbfotad dialog” med ambitionen att återge naturligt tal. Björck menar också att dialogens betydelse har ökat och att det idag (hans bok gavs ut 1963) är svårt att hitta en roman helt utan dialog.

Anne Marie Wieselgren har i sin bok *Carl-Johans-tidens prosa*¹⁶ undersökt spridningen av olika anföringsverb i åtta olika svenska verk från 1800-talets första hälft. Resultatet visar en övervägande majoritet för neutrala anföringsverb av typen ”säga”, ”svara”, ”ropa”, ”fortfara”. Även Birger Liljestränd kommer till samma resultat i sin bok *Tal i prosa. Om svenska författares anföringsteknik*¹⁷. Han har gjort stickprov i svensk prosalitteratur från början av 1800-talet till slutet av 1970-talet; slumpmässigt valda utdrag från 40 svenska författare. Varje författare har fått bidra med ca 10 sidor prosa där det ingår någon form av anföring. Sammantaget rör det sig om drygt 400 trycksidor. Resultatet visar att verbet *säga* är kraftigt överrepresenterat (det förekommer 586 gånger), med verbet *svara* på andraplats (117 förekomster). Ovanligast är anföringsverb av typen ”verb som inte ger paralingvistisk information men anger attityd/känsla”. De förekommer endast 15 gånger i hela textmaterialet. Med paralingvistisk information avses sådan kommunikation som förmedlas med rösten utan att vara verbal¹⁸, t.ex. röststyrka, pauser och harklingar.

I sin avhandling *Litterärt talspråk. Studier i Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen*¹⁹ studerar Anne-Marie Londen hur talspråk återges i prosa. Hon har undersökt den direkta anföringens struktur, form och funktion hos den finlandssvenske författaren Runar Schildt. Materialet utgörs av 19 noveller och Londen konstaterar att i

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Björck, 1963:111.

¹⁶ Anne Marie Wieselgren (Lund, 1971).

¹⁷ Birger Liljestränd (Umeå, 1983).

¹⁸ Per Linell, *Människans språk* (Lund 1978), s. 9.

¹⁹ Anne-Marie Londen (Helsingfors 1989).

genomsnitt var tredje och var fjärde mening med direkt anföring står tillsammans med ett anföringsuttryck²⁰, i övrigt saknas dessa. Neutrala yttrandeverb som *säga* dominerar helt och expressiva verb som uttrycker läten eller annan handling är ovanliga.

Anföringsverb i översättningar till svenska

Martin Gellerstam har studerat översättningar till svenska och jämfört dem med svenska originalromaner och funnit ett fenomen han kallar översättningssvenska. Med det menar han den typ av språkbruk som förvisso är korrekt, men inte är det språk svenska språkbrukare skulle använda spontant. Detta språk är ett resultat av källspråkets styrning av målspråket vid översättning.²¹ Gellerstam har studerat dialogen i ett stort textmaterial som omfattar ca 4 miljoner ord och är hämtat från ett trettiotal romaner översatta till svenska från engelska samt en motsvarande textmassa med svenska originalromaner. Hela materialet finns lagrat i Språkbanken, en språklig referensdatabas vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Romanerna spänner från deckare till romaner med högt ställda litterära ambitioner, både i det översatta materialet och i översättningarna. Översättningarna är utförda av erfarna yrkesmänniskor.

Gellerstam har tittat extra noga på anföringsverben och kommit fram till att de är mer frekventa i översättningar till svenska än i svenska originalromaner. Han delar in dem i 4 kategorier; allmänna, speciella, känslomässiga och indirekta. Det neutrala anförings verbet ”sade” förekommer 10 284 gånger i originaltext mot 20 294 i översättningar. Bland de anföringsverb som Gellerstam kallar speciella är det mest frekventa verbet ”fortsatte” som förekommer 637 gånger i originaltext mot 1 289 i översättningar. Det vanligaste anföringsverbet i kategorin känslomässiga är ”skrattade” som förekommer 465 gånger i originaltext mot 1 094 i översättningar och i sista kategorin kan man konstatera att indirekta anföringsverb av typen ”skakade på huvudet” förekommer endast 243 gånger i original mot 953 i översättningar.

En förklaring till de stora skillnaderna skulle t.ex. kunna vara att det översatta materialet består av mer dialog än originaltexten. Gellerstam är öppen för en sådan tolkning men framhåller att den stora skillnaden när det gäller indirekta anföringsverb talar för att det rör sig om det han kallar översättningssvenska.²² Även de s.k. känslomässiga anföringsverben är mer frekventa i det översatta materialet även om man tar hänsyn till skillnader i mängden dialog.

²⁰ Ibid. s. 230.

²¹ Gellerstam, M. 1989:110

²² Ibid. s. 22.

Hur förklarar då Gellerstam den stora skillnaden? Hans hypotes är att anföringsverb som åtföljs av en bestämning är vanligare i engelsk litteratur över huvud taget, oavsett litterär kvalitet. Gellerstam har valt ut prototypformeln ”han/hon log” (+ sättsadverbial) i dialogkontext och finner att formeln även förekommer hos högprestigeförfattare som Nadine Gordimer och Joyce Carol Oates. Men eftersom lejonparten av litteratur översatt från engelska utgörs av underhållningslitteratur har vi kommit att förknippa denna typ av anföringsformler med en sämre sorts litteratur, med påföljd att svenska författare undviker dem. En del engelskspråkiga författare av rang använder formeln flitigt, t.ex. nobelpristagaren Nadine Gordimer. När det gäller formeln DIREKT ANFÖRING, sade han/hon + SÄTTSADVERBIAL/PREDIKATIV visar hans studie att översättningarna har 484 dialogformler av denna typ medan originaltexterna endast har 64.²³

Anföringsverb i polsk originaltext

Anföringsverb är ett begränsat område inom polsk lingvistik. Krystyna Kleszczowa tar i sin bok *Verba dicendi w historii języka polskiego. Zmiany znaczeń*. [Verba dicendi i polska språkets historia. Betydelseförändringar]²⁴ upp betydelseförändringar hos verb som beskriver verbal kommunikation och sträcker sig från 1600-tal fram till 1900-tal. Studien är av språkhistorisk karaktär och inte relevant för min undersökning av anföringsverb och därför presenterar jag den inte mer detaljerat.

Den första större studien som tar upp anföringsverb publicerades så sent som 1990, *Czasowniki mówienia we współczesnym języku polskim* [Talverb i modern polska] av Emilia Kozarzewska.²⁵ Hennes studie är ett försök till semantisk klassificering av alla verb som anger verbal kommunikation, inte bara i funktionen som anföringsverb. Hennes analys visar att det finns en tydlig strävan efter en differentiering dessa verb.

Anföringsverb i översättningar till polska

När det gäller översättningar från svenska till polska har två svenska forskare tagit sig an ämnet. Ewa Teodorowicz Hellman har studerat översättningen av *Pippi Långstrump* till polska²⁶ och nämner det faktum att originalets neutrala anföringsverb ”sade” varierar betydligt i den polska översättningen. Förklaringen som hon anger är att den språkliga

²³ Ibid. s. 23.

²⁴ Krystyna Kleszczowa (Katowice 1989).

²⁵ Emilia Kozarzewska (Warszawa 1990).

²⁶ Teodorowicz-Hellman, E. 1996.

traditionen och konventionen liksom de stilistiska normerna kräver det. Att ideligen upprepa ett och samma anförandeverb uppfattas som klumpigt i stilistiskt avseende. Även det faktum att översättaren är rädd för att anklagas för enformigt språk kan spela in. Konsekvensen av detta blir, som Teodorowicz-Hellman framhåller, att Pippi Långstrump på polska har en lite annan framtoning, lite otåligare och lite gapigare. Förklaringen är att översättaren, för att variera anföringsverben, använder verb som innehåller information om tonläge, röststyrka etc.

Även Sylvia Liseling Nilsson har i sin avhandling²⁷ studerat översättningar av olika verk av Astrid Lindgren till polska. Hennes analys visar att det neutrala anförings verbet ”säga” är ersatt av 55 olika anföringsverb i översättningarna av de tre böckerna om barnen i Bullerbyn, av 59 i de tre böckerna om Emil i Lönneberga och av 60 olika anföringsverb i de två böckerna om Madicken. Det rör sig om allt ifrån neutrala verb som ”yttra”, ”berätta”, ”upprepa” till mer expressiva anföringsverb som ”anklaga”, ”snyfta”, ”brusa upp”, ”skrika” etc. Även Liseling framhåller det stilistiska inflytandet som variationen av anföringsverb får på verket som helhet.

1.3 Presentation av materialet

Det material jag har valt att studera består av en polsk och en svensk roman med respektive översättning. Mina främsta kriterier för urval har varit att romanerna ska vara så kallad högprestigelitteratur, att de ska innehålla mycket dialog samt att författarna ska vara samtida med varandra.

Den polska romanen är en kortroman/långnovell skriven av Jerzy Andrzejewski (1909–1983) och heter i original *Wielki tydzień*. När den kom ut i Polen 1945 ingick den i en novellsamling med titeln *Noc*. Handlingen utspelar sig under upproret i Warszawagettot 1943 och skildrar polackers förhållningssätt gentemot mördandet av judar i det brinnande gettoto. Jerzy Andrzejewski är en framstående författare och hans ställning inom polsk litteratur är odiskutabel. Han har skrivit nästan 30 romaner och novellsamlingar och fått en rad utmärkelser. *Wielki tydzień* är översatt till svenska av Johan Malm och kom ut med titeln *Dödens karusell* 1980. Johan Malm är slavist och en erfaren översättare från ryska, tjeckiska och polska. Från polska har han, vid sidan av Jerzy Andrzejewski, översatt en rad uppburna författare som bl.a. Stanisław Lem, Andrzej Szczypiorski och Bruno Schulz.

Den svenska roman som jag har valt att studera är *Strändernas svall* av Eyvind Johnson (1900–1976). Johnson skrev ett trettiotal romaner och fick Nobelpriset i litteratur 1974.

²⁷ Liseling, S. 2012:200.

Boken kom ut på svenska 1946 och är en omdiktning av *Odysséen*. Även *Strändernas svall* har ett krigstema då den skildrar Odysseus som krigstrött och plågad är på väg hem från det trojanska kriget. I polsk språkdräkt kom den ut 1975 i översättning av Zygmunt Łanowski. Łanowski har översatt drygt 60 böcker från svenska, däribland författare som Pär Lagerkvist, August Strindberg, Artur Lundkvist m.fl. År 1968 tilldelades han Svenska akademiens tolkningspris ”som belöning för värdefull tolkning av svensk diktning till främmande språk”.

1.4 Begreppsdefinition

Anföringsverb och yttrandeverb

Anföringsverb är alla de verb som introducerar dialog i texten. Dessa verb behöver inte alltid innebära att ett yttrande fölls, de utgör snarare en funktionell kategori. Det kan röra sig om allt ifrån verb som ”sucka”, ”varna” till verb som används figurligt, med en högre grad av semantiskt innehåll, t.ex. ”rycka på axlarna”. De verb som endast anger att ett yttrande fölls, t.ex. ”säga”, ”fråga” etc. utgör en egen semantisk kategori och kallas yttrandeverb. Denna definition är snävare och inbegriper endast ett begränsat antal verb där själva anföringen utgör direkt objekt²⁸. Det vanligaste i svensk originallitteratur är att yttrandeverb används som anföringsverb. Jag kommer här att använda begreppet anföringsverb och i förekommande fall anföringsuttryck då verbet åtföljs av en bestämning. Andra begrepp som förekommer i forskningen är kommunikationsverb, talaktsverb, tilltalsverb, inquit-verb och sägeverb. Vissa polska forskare (t.ex. Kozarzewska) använder ibland beskrivningarna *czasowniki mówienia* [sägeverb] eller *czasowniki aktu mowy* [talaktsverb], men i allmänhet föredrar man det latinska namnet *verba dicendi* som är helt etablerat i den polska lingvistik.

Olika typer av anföring och anföringsverbets placering

Vid sidan av att introducera dialog i texten anger anföringsverben även vem som yttrar den återgivna repliken. Det yttrade kan återges indirekt eller direkt. En indirekt anföring återger det yttrade som ett referat (Han ropade att han inte orkar mer) medan en direkt anföring anger det yttrade som ett citat (Han ropade: ”Jag orkar inte mer.”) Det finns ytterligare en form som kallas dold anföring, där ordföljden är densamma som i direkt anföring men verbet i anföringen följer relationens tempus och citatet återges i indirekt form (Han orkade inte mer!). De undersökta anföringsverben i min studie är begränsade till dem som används i direkt

²⁸ Elisabeth Tegelberg, *Från svenska till franska. Kontrastiv lexikologi i praktiken* (Lund 2000), s. 119.

anföring. Direkt anföring är också den klart dominerande anföringstypen i så gott som all skönlitterär text²⁹. Jag har uteslutit tankar, även i de fall de har formen av inre dialoger och där anföringsverb förekommer.

Anförings verbet kan placeras före själva anföringen (initialt): ”Han sade: Jag tror att det blir regn”; mitt i anföringen (medialt): ”Jag tror, sade han, att det blir regn”, eller efter (finalt): ”Jag tror det blir regn, sade han.” Anföringsverb i initial position följs av kolon vilket markerar dels att anföringen är grammatiskt oberoende av anföringsuttrycket, dels att den föregås av paus.³⁰ Det förefaller som att relationen mellan anföringsverb i initial position och den efterföljande anföringen är lösare än den mellan anföringsverb i medial eller final position och anföringen.³¹ Många gånger liknar anföringsverb i initial position en fristående kommentar och kolon skulle kunna bytas ut till punkt.

1a) [...] och hon berättade rönet för Matmodern som om det hade varit en nyhet:

– Vad tiden snurrar iväg! (*Strändernas svall*, s. 204)

1b) I opowiedziała o tym spostrzeżeniu matce, jak gdyby była to jakaś nowość:

– Jak ten czas leci. (*Fale przeboju*, s. 166)

2a) Det var ett så vackert arbete att han inte kunde hålla tillbaka frågan som också innebar skryt om sakkunskap:

– Kretensiskt? (*Strändernas svall*, s. 213)

2b) Broń była pięknej roboty i nie mógł powstrzymać się od pytania, które zawierało także chępliwość z powodu znajomości rzeczy:

– Kreteńska? (*Fale przeboju*, s. 174)

Ovanstående exempel hämtade ur mitt material (SS) visar på detta förhållande och jag har i min studie uteslutit anföringsverb i initial position.

Olika sätt att introducera dialog i texten

Björck urskiljer fyra olika sätt att introducera direkt anföring i texten.³² Det är inte ovanligt att olika sätt blandas i en och samma text:

1. Att som ett stilgrepp undvika att variera anföringsverben och skapa dialoger av typen ”sade A”, ”sade B”, ”sade C” osv.

2. Att använda den motsatta strategin, dvs. det som Eva Wennerström kallar expressiva anföringsverb, med Strindbergs *Hemsöborna* som exempel. Där byggs ibland anföringsverben

²⁹ Liljestränd, B. 1983

³⁰ Ibid.

³¹ Ulf Teleman, *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska* (Lund 1974), s. 187.

³² Björck S. 1963: 118.

ut till rena scenanvisningar och kan rent av bli längre än det anförda. Hit hör även ett mer sansat bruk av omskrivande anföringsverb, t.ex. ”suckade hon”, ”log han”.

3. Att ersätta anförings verbet med en annan ordklass, vanligtvis ett adverb, vilket jag bara funnit 1 exempel på i min undersökning (”Då: – Jaså, själva storsvinet är ute och promenerar sig igen! [SS] Wtedy odezwał się: – Ach tak, sama suza świnia znowu przechadza się po świecie! [FP] s. 419)

4. Att helt enkelt slopa anförings verbet. Det ökar intensiteten i texten och gör dialogen rappare, men det försvårar också läsningen. Läsaren måste själv hålla reda på vem som yttrar vad, vilket kan vara särskilt svårt när det är många inblandade. I min uppsats koncentrerar jag mig uteslutande på kategori 1–2.

Både polska och svenska anföringsuttryck har omvänd ordföljd, dvs. predikatet föregår subjektet när anförings verbet har medial eller final position. Anföringen är typografiskt markerad (ex. ny rad), så att läsaren blir uppmärksam på att det inte längre är författaren som för ordet. Anföringen inleds med stor bokstav men när det gäller interpunktion skiljer sig de båda språken sig åt. I normalfallet inleds en polsk anföring med tankestreck, följt av själva anföringen, följt av nytt talstreck och därefter anförings verbet. I texter på svenska är talstreckets före anförings verbet ersatt av ett kommatecken.³³

3a) – Nigdy tu jeszcze nie byłam – powiedziała Irena [...]. [*Wielki tydzień*, s. 49]

3b) – Här har jag aldrig varit förr, sade Irena [...]. [*Dödens karusell*, s. 53]

Naturligtvis förekommer individuella variationer. En del författaren föredrar t.ex. citattecken före och efter anföringen. Om anföringen avslutas med ett utrops- eller frågetecken följer på båda språken liten bokstav:

4a) – Długo czekasz? – spytał. [*Wielki tydzień*, s. 48]

4b) – Har du väntat länge? frågade han. [*Dödens karusell*, s. 52]

Martin Gellerstam menar att en författare som vill introducera dialog i sin text ställs inför tre faror: överdrivet sparsamt bruk av anförings verb leder till otydlighet, alltför utbyggda anföringar leder till övertydlighet, och slutligen blir enformighet lätt följd om anförings verben används slentrianmässigt. Enligt Gellerstam föredrar svenska författare med litterära ambitioner otydlighet framför övertydlighet.³⁴

³³ Språkrådet 2008, *Svenska skrivregler* (Stockholm 2008), s. 61.

³⁴ Gellerstam, M. 2000: 16.

Olika sätt att klassificera anföringsverben

För att anföringsverben ska kunna studeras närmare behöver de klassificeras i olika kategorier. Dock är det svårt att bestämma vilka kriterier som ska ligga till grund för en sådan klassificering. En del verb kan passa in i flera kategorier beroende på kontext och andra kan vara svåra att placera. Även själva klassificeringen kan göras enligt olika kriterier och det kan vara svårt att hitta skarpa gränser mellan respektive kategori. En del forskare gör grövre indelningar efter verbens funktion, andra delar upp verben i flera semantiska kategorier, ibland med underavdelningar, allt efter syfte och behov.

Eva Wennerström gör en grov indelning i tre grupper, med något flytande gränser, av de verb hon kallar expressiva anföringsverb.³⁵ De två första grupperna betraktar hon som ett slags ”scenanvisningar” då de åsyftar yttre omständigheter, dvs. 1: röstens modifikation, 2: mimik eller åtbörder. Den tredje gruppen består av verb av abstrakt natur som förmedlar den talandes känsla, preciserar replikens roll i samtalet eller sammanfattar de yttrade orden. Wennerström behandlar alltså bara de s.k. expressiva anföringsverben i sin klassificering och utelämnar de neutrala yttrandeverben.

Även Martin Gellerstam gör en ganska grov klassificering utifrån anföringsverbens funktion; allmänna, speciella, känslomässiga och indirekta³⁶.

Anne Marie Wieselgren gör en semantisk indelning av anföringsverben i fem grupper för att åskådliggöra verbens spridning i verk hon har undersökt.³⁷

1. verb som endast betecknar att någon säger något: ”säga”, ”yttra”;
2. verb vilkas semantiska innehåll speglar replikens innehåll eller dess funktion i den aktuella språksituationen: ”fråga”, ”invända”;
3. verb som återger sättet att frambringa yttrandet: ”skrika”, ”viska”;
4. verb som inkluderar beledsagande omständighet vid yttrandet:
 - a) verb som uttrycker läten: ”snyfta”, ”sucka”
 - b) verb som uttrycker annan handling: ”niga”, ”tacka”;
5. metaforiskt brukade verb som bildligt uttrycker att någon säger något: ”hoppade sopranen efter”.

³⁵ Wennerström, E. 1935: 154.

³⁶ Gellerstam, M. 1996: 21.

³⁷ Wieselgren, A-M. 1971: 271.

Liljestränd har byggt vidare på Wieselgrens indelning och presenterar en utbyggd semantisk indelning:³⁸

1. Verb som enbart betecknar att någon säger något: ”säga”, ”yttra”
2. Verb som speglar växlingen i replikförlingen (turtagningen) eller som placerar repliken som en länk i replikväxlingen. Dessa verb antyder inte ställningstagande till det sagda: ”svara”, ”börja”.
3. Samma som 2 men dessa verb uttrycker samtidigt ställningstagande till det sagda: ”invända”, ”medge”.
4. Verb som antyder innehåll och/eller syfte med yttrandet men som inte berör turtagningen. Hit hör också performativa verb: ”föreslå”, ”presentera”. Med performativa verb avses sådana verb där yttrandet också innebär ett utförande av den handling som beskrivs.³⁹
5. Verb som ger paralingvistisk information och som samtidigt anger attityd/känsla: ”snäsa”, ”ryta”; ”storma” (metaforiskt).
6. Verb som inte ger paralingvistisk information men anger attityd/känsla: ”hota”, ”retas”; ”gnistra” (metaforiskt).
7. Verb som ger paralingvistisk information men ej anger attityd/känsla: ”mumla”, ”ropa”.
8. Verb som inte är egentliga anföringsverb men som ger extralingvistisk information: ”le”, ”nicka”. Med extralingvistisk information avses alla kommunikation som inte är paralingvistisk (inte förmedlas med rösten), t.ex. kroppsspråk, klädstil etc.⁴⁰
9. Verb som inte är egentliga anföringsverb men används som sådana utan att ge extralingvistisk information: ”flöjta”.

Den klassificering som bäst passar mina syften har jag hämtat från Elisabeth Tegelberg. I sin bok *Från svenska till franska. Kontrastiv lexikologi i praktiken*⁴¹ beskriver hon syntaktiska och semantiska skillnader i franska och svenska anföringsverb samt vilka strategier de franska översättarna av Strindbergs två verk *Hemsöborna* och *Tschandala* har använt. Tegelberg delar upp anföringsverben i 5 kategorier enligt semantiska kriterier. Hon tar fasta på anföringsverbens innehållsliga sidor och separerar dessa från varandra, vilket har visat sig vara en användbar metod även för mitt material. Av dessa 5 kategorier har två stycken endast en innehållslig sida, medan de resterande 3 kategorierna har två innehållsliga sidor.

³⁸ Liljestränd, B. 1983: 180.

³⁹ <http://www.ne.se/performativ>, Nationalencyklopedin, hämtad 2013-04-07.

⁴⁰ Linell 1978:19.

⁴¹ Tegelberg, E. 2000: 211 ff.

Ytterligare ett skäl till att jag valt hennes modell är att hennes uppdelning också illustrerar graden av semantisk analys som krävs för att hitta direkta motsvarigheter på målspråket. Ju längre anföringsverben i källtexten avlägsnar sig från de rena yttrandeverb, desto svårare blir det att i målspråket hitta direkta motsvarigheter med alla bibetydelser bevarade utan att behöva ta till omskrivande bestämningar. Tegelberg förslag till klassificering ser ut på följande sätt:

1. Rena yttrandeverb: neutrala yttrandeverb som saknar stilistiska kännetecken, framför allt verbet ”säga”. Dessa verb har bara en innehållslig sida, yttrandet i sig;

2. Tonalitetsverb: verb som uttrycker ett yttrande med ett specifikt tonläge, t.ex. ”skrika”, ”viska”, ”sucka”. Dessa verb har två innehållsliga sidor, yttrandet i sig och information om röstläge;

3. Aspektuella verb: verb som förutom yttrandeidén även innehåller en aspektuell idé. Dessa verb informerar om dialogen progression, t.ex. ”börja”, ”inleda”, ”fortsätta”, ”avsluta”;

4. Modalitetsverb: verb som innehåller två oberoende idéer; en yttrandeidé och en modal idé, ofta i form av en avsikt, t.ex. ”varna”, ”befalla”, ”trösta”;

5. Indirekta verb: verb som inte innebär något yttrande men som ändå används som anföringsverb. Vid sidan av dessa verb, som är stilistisk markerade med olika grad av expressivitet, hör enligt Tegelberg även verb av typen ”le”, ”skratta” hit, då de inte i egentlig mening uttrycker något yttrande. Indirekta verb har i likhet med yttrandeverb i kategori 1 endast en innehållslig sida.

När det gäller de verb som har två innehållsliga sidor har det ibland varit svårt att avgöra till vilken kategori de hör, beroende på vilken innehållslig idé man betonar. Men eftersom det inte är översättningen av de enskilda verben som står i fokus i denna uppsats har jag i tveksamma fall låtit det översatta verbet avgöra. Det är inte t.ex. självklart ifall verbet *zwrócił się* nedan är ett aspektuellt verb, dvs. informerar om att ett samtal inleds, eller är ett yttrandeverb som bara innehåller information om att ett yttrande fälls, enligt Tegelbergs klassificering:

5a) – [...] Masz papierosa? – zwrócił się do brata. [*Wielki tydzień*, s. 59]

5b) – Har du en cigarett? frågade han brodern. [*Dödens karusell*, s. 64]

Innebörden av verbet är att tilltala någon, dvs. inleda en replikväxling, vilket talar för att det är aspektuellt, men det faktum att översättaren valt ett yttrandeverb gör att jag har valt att placera det i kategorin rena yttrandeverb.

2. Analys

Nedan presenterar jag resultatet av min undersökning av anföringsverben i Jerzy Andrzejewskis bok *Wielki tydzień* och Eyvind Johnsons *Strändernas svall* med respektive översättning, *Dödens karusell* och *Fale przyboju*.

Den polska originalromanen *Wielki tydzień* i den utgåva jag har granskat består av 216 sidor. Sammanlagt förekommer 496 olika anföringsverb i texten. Motsvarande siffra för den svenska originalromanen *Strändernas svall* är 444. Den senare boken är betydligt omfångsrikare (598 s.) och därför har jag valt ut fyra textutdrag om ca 50 sidor, ett i början, ett i slutet och två i mitten av romanen. De två böckerna på originalspråk kallas nedan för källtext och deras respektive översättning för måltext enligt gängse termer inom översättningsvetenskapen. När det kan uppstå tvivel om vilket av de två originalen eller de två översättningarna jag syftar på använder jag följande förkortningar: *Strändernas svall* (SS), *Wielki tydzień* (WT), *Fale przyboju* (FP), *Dödens karusell* (DK).

2.1 Rena yttrandeverb

Till denna grupp räknas endast stilistiskt neutrala verb som inte innehåller någon annan information än att ett yttrande fälls och av vem. Eftersom dessa verb helt saknar ytterligare semantiskt innehåll utgör de en grupp anföringsverb som inte kräver någon semantisk analys och som har en direkt motsvarighet på respektive målspråk. Yttrandeverb är en väldigt begränsad grupp och på svenska är det framför allt verbet *sade* som hör hit, tillsammans med verben *frågade* och *svarade*.

Strändernas svall* kontra översättningen *Fale przeboju

*Sade*⁴² är det överlägset vanligaste anförings verbet i SS och förekommer tillsammans med verben *frågade* och *svarade* hela 390 gånger. Kategorin rena yttrandeverb består alltså av endast 3 olika verb som tillsammans utgör cirka 88 % av det totala antalet anföringsverb i SS:

6a) – Förbannat att det ska blåsa så! sade han högt [...]. (SS, s. 19)

⁴² Eftersom preteritum är det naturliga tempuset för anföringsverb är det i preteritum jag anger verben. Hädanefter använder jag maskulinum som genus när det gäller de polska verben.

6b) – Do licha, że też musi tak dmuchać – powiedział głośno [...]. (FP, s. 18)

7a) – Jag menar: ni ser ut som en gudinna! sade han [...]. (SS, s. 308)

7b) – Wyglądacie, pani, jak bogini! – powiedział [...]. (FP, s. 251)

Svenska språket saknar stilistiskt neutrala synonymer till verbet *säga* men tål i gengäld en ganska hög grad av upprepning. Ordets främsta funktion är att underlätta för läsaren att hålla reda på vem som säger vad. Polska språket ställer däremot större krav på variation och i måltexten varierar detta anföringsverb i stor utsträckning: översättaren har valt 55 olika översättningar av verbet *säga*, alltifrån rena yttrandeverb till verb av mer expressiv karaktär. Rena yttrandeverb förekommer endast 303 gånger i måltexten, alltså en reducering med 87 yttrandeverb i förhållande till källtexten. Fyra gånger har översättaren utelämnat anförings verbet helt och hållet.

Till skillnad från svenska har polskan några synonymer till det neutrala yttrande verbet *powiedział*⁴³ i skriftspråk: *rzekl*, *odezwał się* och *zwrócił się*. I FP förekommer samtliga i varierande utsträckning: *powiedział* (119 ggr.), *rzekl* (86 ggr.), *odezwał się* (8 ggr.) och *zwrócił się* (1 gång).

Ytterligare två yttrande verb med modal karaktär, *frågade* och *svarade*, hör till denna kategori. Deras modala karaktär består i att yttrandet sker med en avsikt, dvs. att med yttrandet ställa eller besvara en fråga. Polskan har en motsvarighet till verbet *frågade*: *zapytał* samt tre synonymer som motsvarar verbet *svarade*: *odpowiedział*, *odparł* och *odrzekl*.

Att dessa verb är så fundamentala i ett replikskifte och därmed lätt låter sig översättas, tillsammans med det faktum att de utan problem kan utelämnas då det framgår av texten ifall ett yttrande är en fråga eller ett svar, talar för att de hör till kategorin rena yttrande verb. Med sitt semantiskt minimala innehåll hör de till replikväxlingens byggstenar. Verbet *svarade* förekommer 19 gånger i SS och översätts vanligtvis med *odparł* i FP. Verbet *frågade* förekommer också 19 gånger och har i samtliga fall översatts med *zapytał*.

Johnson använder inte alltid anförings verbet *frågade* efter repliker som formellt sett är frågor, dvs. yttranden med frågeordföljd som avslutas med frågetecken. Som en strategi för att variera anförings verben har översättaren konsekvent ersatt *sade han/hon* med *zapytał* i samtliga förekommande fall (9 ggr.)

8a) – Vad heter det här vackra landet? sade han [...]. (SS, s. 327)

⁴³ Polska verb har två aspekter; imperfektiv aspekt om talaren fokuserar på processen eller perfektiv om det är resultatet av handlingen som är central. Den vanligaste aspekten för anförings verb är perfektiv, även om undantag förekommer. I konsekvensens namn har jag valt att ange verben i deras perfektiva variant, och jag räknar ett aspektpar som 1 verb.

8b) – Jak zwie się ten piękny kraj – zapytał [...]. (FP, s. 266)

9a) – Hur är det med min far? sade han [...]. (SS, s. 62)

9b) – Co jest moim ojcem? – zapytał [...]. (FP, s. 53)

Översättaren har i ett flertal fall tillämpat analytiska lösningar, vilket har resulterat i ytterligare några synliga strategier i måltexten. Den ovan nämnda är ett exempel, ytterligare ytterligare en strategi är att använda de polska verben *odpowiedział*, *odparł* och *odrzekł*, vilka alla tre betyder *svarade*⁴⁴, som motsvarighet till verbet *sade* när ett yttrande kan uppfattas som ett svar:

10a) – Jag vill inte höra några rapporter, sade han strävt. (SS, s. 25)

10b) – Nie chcę wysłuchiwać żadnych raportów – odparł szorstko. (FP, s. 24)

11a) – Jag tar mig nog fram, sade han. (SS, s. 332)

11b) – Na pewno dotrę tam – odrzekł. (FP, s. 269)

När det gäller de återstående 87 verben, som i måltexten har fått ersätta källtextens *sade*, har 5 stycken utelämnats. De resterande hör enligt Tegelbergs klassificering hemma i andra kategorier än rena yttrandeverb. Av dem är det 10 stycken som hör till kategorin tonalitetsverb och som fått ersätta yttrandeverb sammanlagt 20 gånger. Tonalitetsverb består, till skillnad från yttrandeverb, av två innehållsliga idéer; yttrandet i sig och information om talarens röstläge och/eller röstens prosodiska egenskaper. Den senare innehållsliga idén saknar motsvarighet i källtexten.

TONALITETSVERB I FP	BETYDELSE	ERSÄTTER YTTRANDEVERB I SS
1. <i>bąknął</i>	mumlade, muttrade	9 ggr.
2. <i>szepnął</i>	viskade	1
3. <i>mruknął</i>	mumlade, muttrade	1
4. <i>wyjąkał</i>	stammade [fram]	2
5. <i>wykrzyknął</i>	skrek [ut]	2
6. <i>prychnął</i>	fnös	1
7. <i>zająknął się</i>	stakade sig	1
8. <i>warknął</i>	talade ilsket	1
9. <i>burknął</i>	grymtade	1
10. <i>rzucił</i>	kastade ur sig	1
		Summa: 20

Det finns en tendens till att interpunktionen i SS avspeglar sig i valet av tonalitetsverb i FP. Anföringar som avslutas med ett utropstecken kan motivera val av anföringsverb som

⁴⁴I likhet med verbet *rzekł* hör de två senare till skriftspråket.

wykrzyknął (skrek) i exempel 12 nedan. På samma sätt förhåller det sig med tre punkter (...) som kan vara förklaringen till att översättaren valt tonalitets verbet *viskade* i exempel 13:

- 12a) – Aj-aj-aj! sade hon med uppriktigt deltagande i rösten. (SS, s. 321)
 12b) – Ajajaj! – wykrzyknęła ze szczerzym współczuciem w głosie. (FP, s. 261)
- 13a) – Antinoos ...? sade hon. (SS, s. 42)
 13b) – Antinoosie? ... – szepnęła. (FP, s. 38)

Oftast är det dock svårt att förklara översättarens val att ersätta ett yttrande verb med ett tonalitetsverb på annat vis än att översättaren har gjort sin egen tolkning av anföringssituationen.

- 14a) – Det kommer så många, sade Penelope. (SS, s. 532)
 14b) – Tylu ich przychodzi – bąknęła Penelopa. (FP, s. 428)

På samma sätt förhåller det sig med 8 verb ur kategorin aspektuella verb som i FP fått ersätta originalets neutrala yttrande verb 41 gånger. Vid sidan av yttrandet i sig innehåller de, liksom tonalitetsverben, ytterligare en innehållslig sida, dvs. de ger information om samtals progression i tid.

ASPEKTUELLT VERB I FP	BETYDELSE	ERSÄTTER YTTRANDEVERB I SS
1. <i>ciągnął</i>	fortsatte	16 gånger
2. <i>wtrącił</i>	inflikade	13
3. <i>powtórzył</i>	upprepade	4
4. <i>dodał</i>	tillade	3
5. <i>zaczął</i>	började	2
6. <i>dorzucił</i>	tillade	1
7. <i>przerwał</i>	avbröt	1
8. <i>zagadnął</i>	inledde samtal	1
		Summa. 41

I fallet med aspektuella verb innebär den information som tillkommer i måltexten att dialogen struktureras. Den information som kan finnas implicit i dialogens turtagning blir förtydligad med verb som *avbröt*, *upprepade* och *inflikade*.

- 15a) – Bra-bra, sade han otåligt. (SS, s. 42)
 15b) – Dobrze-dobrze – przerwał niecierpliwie. (FP, s. 38)
- 16a) – Men ni var ju hemma? sade Budbäraren. (SS, s. 60)
 16b) – Ale byliście przecież w domu – wtrącił Posłaniec. (FP, s. 52)

Nästa grupp verb som i måltexten har fått ersätta yttrande verbet *sade* hör till kategorin modalitetsverb. I likhet med tonalitetsverb och aspektuella verb har dessa verb två

innehållsliga idéer; en yttrandeidé och en modal idé som oftast innebär en avsikt. Hit hör verb som *varna*, *lugna* etc. Verb ur denna kategori har valts som motsvarighet till rena yttrandeverb sammanlagt 12 gånger i FP. Inget av dessa verb förekommer fler än 1 gång.

MODALITETSVERB I FP	BETYDELSE	ERSÄTTER YTTRANDEVERB I SS
1. <i>nakazał</i>	befalld	1 gång
2. <i>naciskał</i>	pressade	1
3. <i>oświadczył</i>	förklarade	1
4. <i>zaprzeczył</i>	förnekade	1
5. <i>wezwał</i>	uppmanade	1
6. <i>rozwoził się</i>	blev långrandig	1
7. <i>uspokajał</i>	lugnade	1
8. <i>zapewnił</i>	försäkrade	1
9. <i>potwierdził</i>	bekräftade	2
10. <i>stwierdził</i>	konstaterade	1
11. <i>oznajmił</i>	meddelade	1
12. <i>wyjaśnił</i>	förklarade	1
		Summa: 12

Det faktum att översättaren har valt ett modalt verb istället för ett neutralt yttrandeverb medför att talarens avsikter tenderar att förklaras istället för att gestaltas. Tittar man närmare på replikskiftet som föregår mening 17 finns det anledning att uppfatta repliken som en befallning men faktum kvarstår; detta uttrycks inte explicit i källtexten.

17a) – Håret, sade den Medelålders. (SS, s. 28)

17b) – Włosy – nakazała Ta-w-średnim-wieku. (FP, s. 25)

18a) – Man kan nog lita på honom, sade herdeförmannen. (SS, s. 505)

18b) – Można mu ufać – zapewnił przodownik pastuchów. (FP, s. 407)

Minst antal verb som fått ersätta rena yttrandeverb i FP hör till kategorin indirekta verb. Hit räknas verb som inte innebär något yttrande alls, men som ändå används som anföringsverb, verb som *le*, *bli upprörd* etc. I måltexten har jag bara funnit 7 exempel på att översättaren valt ett indirekt verb som motsvarighet till yttrande verbet *sade*:

INDIREKT VERB FP	BETYDELSE	ERSÄTTER YTTRANDEVERB I SS
1. <i>zatrzymała [ja]</i>	hejdade [henne]	1 gång
2. <i>wezwała [go]</i>	kallade [på honom]	1
3. <i>pokazała</i>	visade	1
4. <i>cofnęła się</i>	drog sig tillbaka	1
5. <i>użył [tego słowa]</i>	använde [ordet]	1
6. <i>zdziwił się</i>	blev förvånad	1
7. <i>obruszył się</i>	brusade upp	1
		Summa: 7

Om rena yttrandeverb är en ytterlighet såtillvida att de bara har en innehållslig sida, yttrandet i sig, så är de indirekta verben en ytterlighet åt andra hållet, de har ingen yttrandesida över huvud taget. Däremot är de desto mer expressiva och sätter stilistiskt sin prägel på texten. Om översättaren har valt ett indirekt verb som motsvarighet till ett yttrandeverb kan man ställa sig frågan varifrån denna information eller betydelsen yans kommer. Antingen är det något som finns implicit i källtexten och översättaren har då gjort ett s.k. explicitgörande tillägg⁴⁵, dvs. i ord uttryck det som finns underförstått i källtexten. Eller så kan valet vara resultatet av t.ex. översättarens tolkning och han har då lagt till en betydelsekomponent som saknas i källtexten, ett s.k. semantisk tillägg⁴⁶:

19a) – Å! sade Sonen och gav Resenären en hastig blick. (SS, s. 505)

19b) – O! – zdziwił się Syn i rzucił Podróżnikowi spieszne spojrzenie. (FP, s. 407)

20a) – Nej, vänta, sade hon. (SS, s. 314)

20b) – Nie, poczekaj – zatrzymała ją. (FP, s. 255)

Wielki tydzień kontra översättningen Dödens karusell

I WT förekommer rena yttrandeverb endast 151 gånger, vilket motsvarar cirka 30 % av det totala antalet anföringsverb. Detta trots att möjligheten att variera yttrandeverben är större på polska än på svenska.

Yttrandeverben i WT är fördelade på verben *powiedział* (31 ggr.), *odezwał się* (19 ggr.) och *zwrócił się* (8 ggr.). Hit hör även 3 yttrandeverb med modal karaktär (med betydelsen *fråga och svara*) – verben *odpowiedział* (15 ggr.), *odparł* (34 ggr.) och *spytał* (43 ggr.). I denna kategori har jag även placerat verbet *dopytywał się*, med betydelsen ”fråga ut”, dvs. ställa en rad frågor. Verbet *dopytywać się* förekommer endast 2 gånger i källtexten. Sammanlagt rör det sig om 7 olika yttrandeverb.

I DK har antalet rena yttrandeverb reducerats något, till 146 gånger. Skillnaden kan förklaras med att översättaren utelämnar anförings verbet i 4 meningar (ex. 21) och i 1 meningar har ersatt yttrande verbet med verb ur andra kategorier (ex. 22):

21a) – Aha! – odparł tamten. [WT, s. 39]

21b) – Ja visst ja! [DK, s. 42]

22a) – Słucham pana – odezwał się oficjalnie. (WT, s. 175)

22b) – Ni ville tala med mig, började han i officiell ton. (DK, s. 182)

⁴⁵ Rune Ingo, *Från källspråk till målspråk* (Lund 1990), s. 255.

⁴⁶ Ibid. s. 86.

Överensstämmelsen i antalet yttrandeverb i den svenska översättningen är ändå anmärkningsvärd mot bakgrund av att antalet yttrandeverb i den polska översättningen har reducerat med cirka 22 %.

Mot källtextens 7 olika yttrandeverb svarar 3 stycken i måltexten. Den svenska översättaren har inte heller haft samma möjligheter till variation. Som sagts tidigare saknar svenskan stilistiskt neutrala synonymer till yttrandeverben *sade*, *frågade* och *svarade* och en större variation skulle i så fall kräva att de ersattes med anföringsverb ur någon annan kategori. Så det faktum att översättaren håller sig inom samma kategori i sitt val av anföringsverb som i källtexten medför att variationen blir ännu mindre på svenska.

23a) – A to właśnie Ania – zwrócił się ku Irenie [...]. [WT, s. 48]

23b) – Och det här är Anna, sade han till Irena [...] [DK, s. 52]

24a) – Kochanie – odezwała się [...] [WT, s. 64]

24b) – Älskling, sade hon [...] [DK, s. 69]

2.2 Tonalitetsverb

Hit hör de anföringsverb som både uttrycker ett yttrande samt ger information om röststyrka och/eller tonläge, verb som *skrika*, *viska* etc. Däremot säger de inget om vilken känsla som ligger till grund för hur yttrandet framförs. Ett sådant betydelseinnehåll kan dock finnas implicit i verbet. Om någon ryter är det t.ex. lätt att föreställa sig att personen ifråga är upprörd. Långt ifrån alla verb i denna kategori är alltså neutrala.

Strändernas svall kontra översättningen Fale przeboju

I SS förekommer tonalitetsverb endast 28 gånger i de textutdrag jag har granskat. Detta motsvarar en frekvens på cirka 6 %. Författaren lämnar med andra ord inte mycket information alls om talarnas röstläge. Det vanligaste tonala verbet i SS är *skrek* (14 ggr.). Översättaren har modifierat grundverbets betydelse med olika prefix⁴⁷. I min sammanställning räknar jag dock grund verbet och dess prefixerade varianter som ett och samma verb:

25a) – Tyst! skrek hon gällt. (SS, s. 215)

25b) – Cicho! – krzyknęła przeraźliwie. (FP, s. 173)

⁴⁷ Betydelsen av verbet *krzyknął* [skrek han] kan modifieras med olika prefix, som wy-, za- etc. Grundbetydelsen ändras inte, prefixet wy- kan sägas motsvara partikeln *ut* i partikel verbet *skrek han ut* och prefixet za- markerar verbhandlingens begränsning i tid.

26a) – Kan ni inte skaffa mig en snabbgalär [...]! skrek han hest [...]. (SS, s. 240)

26b) – Czy nie możecie postarać mi się o szybką galerę [...]! – wykrzyknął chrapliwie [...]. (FP, s. 194)

27a) – Antinoos! skrek Telemakhos mycket högt och reste sig. (SS, s. 529)

27b) – Antinoosie! – zakrzyknął głośno Telemach wstając. (FP, s. 426)

Sammanlagt använder sig författaren av 10 olika tonalitetsverb. De övriga är *muttrade* (4 ggr.), *ropade* (3 ggr.) och *sludrade* (2 ggr.). Tonalitetsverb som bara förekommer en gång är *viskade*, *mumlade*, *kraxade*, *ekade*, *kvittrade* och *fräste*. Oftast finns det direkta motsvarigheter på målspråket men i ett fall har översättaren använt en analytisk lösning och lagt till en bestämning som förmedlar information om tempo och röst, vilket resulterar i ett semantiskt tillägg:

28a) – Ni – ni ser ut som Artemis! sludrade han. (SS, s. 308)

28b) – Wyglądacie, pani ... wyglądacie jak Artemida! – wyrzucił z siebie szybko i niewyraźnie. (FP, s. 251)

Originalalets 10 olika tonalitetsverb motsvaras i översättningen av 11 stycken (verbet *sludrade* översätts med 2 olika verb) och 1 yttrandeverb. Det sparsamma bruket av tonalitetsverb i FB ska ses mot bakgrund av att översättaren dessutom har ersatt yttrandeverb med tonalitetsverb vid 20 tillfällen, räknas de samman blir alltså siffran istället 31.

Wielki tydzień kontra översättningen Dödens karusell

I WT används tonalitetsverb som anföringsverb sammanlagt 70 gånger, vilket motsvarar cirka 14 % av det totala antalet anföringsverb. Polskan har många verb som hör till denna kategori och flera av dem är expressiva. I WT förekommer 18 olika tonalitetsverb (om man räknar verben *krzyknął*, *wykrzyknął* och *odkrzyknął* som samma verb). Även svenskan har stor variation, dock något mindre än polskan och översättaren tvingas till fler analytiska lösningar än vad som är fallet med de rena yttrandeverben. Översättaren använder 14 olika tonalitetsverb och i 4 fall har översättaren använt verb ur en annan kategori (yttrandeverb och aspektuellt verb). Sammanlagt förekommer alltså tonalitetsverb 66 gånger i DK som motsvarighet till verb ur samma kategori i WT :

29a) – Wolnego, wolnego! – wycedził przeciagle. (WT, s. 204)

29b) – Ta`ta lugnt, ta`t lugnt! sade han släpigt. (DK, s. 211)

30a) – Proszę! – przeciagnął po swojemu. (WT, s. 205)

30b) – Var så god! sade han på sitt släpiga sätt. (DK, s. 212)

31a) – Józek! – zawołała energicznie. (WT, s. 163)

31b) – Józef! sade hon energiskt. (DK, s. 169)

32a) – Ależ ... – bąknął Zamojski. (WT, s. 165)

32b) – Men ... började Zamojski. (DK, s. 171)

Av tabellen framgår tonalitetsverbens frekvens i källtexten samt deras motsvarigheter och frekvens i måltexten.

TONALITETSVERB I WT	FREKVENSI I WT	MOTSVARIGHET(ER) OCH FREKVENSI I DK
1. <i>szepnął</i>	25	<i>viskade</i> (25)
2. <i>mruknął</i>	10	<i>mumlade</i> (1), <i>muttrade</i> (9)
3. <i>zawołał</i>	7	<i>ropade</i> (5), <i>utropade</i> (1), <i>sade</i> (1)
4. <i>krzyknął</i>	4	<i>skrek</i> (4)
<i>odkrzyknął</i>	1	<i>skrek</i> (1)
<i>wykrzyknął</i>	2	<i>utropade</i> (1), <i>ropade</i> (1)
5. <i>wrzasnął</i>	4	<i>röt</i> (3), <i>skrek</i> (1)
6. <i>bąknął</i>	3	<i>mumlade</i> (2), *** (1)
7. <i>stęknęła</i>	2	<i>stönade</i> (2)
8. <i>warknął</i>	2	<i>snäste</i> (1), <i>fräste</i> (1)
9. <i>burknął</i>	1	<i>fräste</i> (1)
10. <i>chrypiał</i>	1	<i>skrek</i> [<i>hest</i>] (1)
11. <i>jęknął</i>	1	<i>jämrade</i> (1)
12. <i>przeciagnął</i>	1	*** (1)
13. <i>przywołał</i>	1	<i>ropade</i> (1)
14. <i>wycedził</i>	1	*** (1)
15. <i>wyjąkała</i>	1	<i>fick fram</i> (1)
16. <i>wył</i>	1	<i>tjöt</i> (1)
17. <i>zamruczał</i>	1	<i>muttrade</i> (1)
18. <i>brnął</i>	1	<i>svamlade</i> (1)
	Summa: 70	Summa: 70

*** = annan kategori

2.3. Aspektuella verb

Till denna grupp hör de verb som förutom yttrandesidan även innehåller en aspektuell idé. Med aspektuell idé avses sådan information som säger något om samtalets progression, dvs.. inledning, avbrott, avslutning etc. Hit hör verb som *börja*, *upprepa* och *avbryta*. I det avseendet liknar dessa verb de som Tegelberg kallar modala anföringsverb eftersom de även innehåller en avsiktsidé. Denna är dock begränsad till dialogens förlopp i tid. I likhet med rena yttrandeverb kräver dessa verb som regel ingen semantisk analys.⁴⁸

Strändernas svall kontra översättningen *Fale przeboju*

⁴⁸ Jmf. Tegelberg, E. 2000:137.

I SS finns mycket få verb ur kategorin aspektuella verb, endast 4 stycken, varav 1 förekommer 2 gånger. Det gör denna kategori till den minsta i SS. Översättaren har hållit sig inom samma kategori utom i ett exempel där ett verb ur kategorin tonalitetsverb har fått ersätta det expressiva ”bröt han ut”, kanske för att måltexten ska förmedla samma aggressivitet som originalet:

33a) – Ska inte min far få hedras i sitt eget hus! bröt han ut med lika gäll röst som hennes. (SS, s. 215)

33b) – Czyż ojciec mój nie ma być czczony w swoim własnym domu?! – wykrzyknął równie przenikliwym głosem jak ona. (FP, s. 176)

Wielki tydzień kontra översättningen Dödens karusell

I WT förekommer aspektuella verb sammanlagt 56 gånger, vilket motsvarar cirka 11 % av alla anföringsverb i WT. Variationen är ganska stor och omfattar 18 olika verb, men många av dem förekommer bara en gång. Det vanligaste verbet är *powtórzył* med betydelsen *upprepade*. Nedan listas samtliga verb:

ASPEKTUELLT VERB I WT	FREKVENS I WT	MOTSVARIGHET(ER) OCH FREKVENS I DK
1. <i>powtórzył</i>	23	<i>upprepade</i> (23)
2. <i>zaczął</i>	9	<i>började</i> (9)
3. <i>przerwał</i>	6	<i>avbröt</i> (6)
4. <i>wtrącił</i>	3	<i>insköt</i> (2), <i>sade</i> (1)
5. <i>odcięła się</i>	2	<i>klippte av</i> (1), <i>svarade</i> (1)
6. <i>dorzučil</i>	1	<i>tillade</i> (1)
7. <i>ciągnął</i>	1	<i>fortsatte</i> (1)
8. <i>dodał</i>	1	<i>tillade</i> (1)
9. <i>począł się dopytywać</i>	1	<i>började fråga</i> (1)
10. <i>począł się usprawiedliwiać</i>	1	<i>började rättfärdiga sig</i> (1)
11. <i>począł mówić</i>	1	*** (1)
12. <i>począł tłumaczyć</i>	1	*** (1)
13. <i>poczęła rozpytywać</i>	1	*** (1)
14. <i>wtrącił się</i>	1	<i>blandade sig i</i> (1)
15. <i>zaczął się usprawiedliwiać</i>	1	<i>började urskulda sig</i> (1)
16. <i>zaczęła mówić</i>	1	*** (1)
17. <i>zagađnął</i>	1	*** (1)
18. <i>zakończył</i>	1	<i>slutade</i> (1)
	Summa: 56	Summa: 56

*** = annan kategori

Alla fraser som är konstruerade med hjälp verbet *zaczął/począł* i tabellen ovan innehåller en tydlig modal idé i form av en avsikt. Jag har ändå valt att placera dem bland de aspektuella verben eftersom den aspektuella idén är så tydligt markerad.

Översättaren har använt 12 olika aspektuella verb. I 5 anföringssituationer har helt neutrala yttrandeverb fått ersätta verb ur denna kategori:

34a) – Gdzie, gdzie? – poczęła rozpytywać [...]. [WTs. 39]

34b) – Var då? Var då? frågade hon ivrigt [...]. [DK, s. 43]

35a) – Właśnie żeby żyć, trzeba mieć ufność – wtrącił Malecki. [WT, s. 51]

35b) – Just det, för att kunna leva måste man också hoppas, sade Malecki. [DK, s. 55]

36a) – Idźcie do stołowego! – począł mówić równym, spokojnym szeptem. [WT, s. 90]

36b) – Gå till matsalen! sade han lugnt. [DK, s. 95]

37a) – Słuchaj! Widzisz go! – odcięła się uragliwie. (WT, s. 151)

37b) – Gumman! Hör på den! svarade hon sarkastiskt. (DK, s. 157)

38a) – Co slychać, panie Władek? – zagadnął. (WT, s. 152)

38b) – Något nytt, herr Wladek? sade han. (DK, s. 158)

I ytterligare ett fall har översättaren valt ett modalitetsverb som motsvarighet till det aspektuella verbet:

39a) – Kiedy na prawdę nie mam czasu – począł tłumaczyć. [WT, s. 101]

39b) – Jag har verkligen inte tid, protesterade han. [DK, s. 107]

2.4 Modalitetsverb

Dessa verb är tydligt uppdelade i en yttrandeidé och en modal idé. Med modal idé menar Tegelberg något som ligger utanför verbets själva grundbetydelse. Dessa verb innehåller därför två oberoende idéer som går att separera. På svenska är det ofta möjligt att göra en omskrivning för att få fram avsiktsvalören i ordet, t.ex. kan ”påminde hon honom” skrivas om till ”sade hon för att påminna honom”, ”bekräftade hon” kan skrivas om till ”sade hon för att bekräfta” eller ”sade hon bekräftande”. Ju starkare den modala idén är hos ett anföringsverb, desto svårare är det att ersätta det med något annat verb utan att betydelsen yanser går förlorade. Därför är också modalitetsverb den grupp i min undersökning som hittills kräver störst semantisk analys.

*Strändernas svall kontra översättningen **Fale przeboju***

Eyvind Johnson har varit mycket sparsam i bruket av modalitetsverb. I SS utgör även dessa verb en liten grupp, dock något fler än aspektualitetsverben. Sammanlagt förekommer modalitetsverb 15 gånger i de textutdrag jag har undersökt, vilket innebär 3 % av det totala

antalet anföringsverb. Samtliga verb (14 olika) förekommer endast en gång i texten, med undantag för verbet *påstod* som används 2 gånger. Modalitetsverben i SS är *anmärkte*, *ansåg*, *påstod*, *ljög*, *upplyste*, *befallde*, *förklarade*, *rättade sig*, *härmade*, *fastslog*, *försökte flämta*, *låtsades*, *kommenderade* och *undrade*.

40a) – Det måste ha varit långtråkigt för er här? ansåg Den opålitlige [...]. (SS, s. 47)

40b) – Musialo ci być nudno tutaj? – orzekł Niegodny Zaufania [...]. (FP, s. 41)

41a) – Helena, upplyste Budbäraren med diplomatröst [...] (SS, s. 53)

41b) – Helena – objaśnił go Posłaniec głosem dyplomaty [...] (FP, s. 46)

Samtliga modalitetsverb är översatta i FP med motsvarande polska verb från samma kategori, med ett undantag, verbet *undrade* som har översatts med *frågade*. *Undrade* har starkare modalitet än det neutrala yttrande verbet *frågade*, men saknar direkt motsvarighet på polska.

42a) – Vad är det? undrade den stillsamma Amfinomos från Dulikhion. (SS, s. 523)

42b) – Co się stało? – spytał spokojny Amfinomos z Dulichionu. (FP, s. 421)

Wielki tydzień kontra översättningen *Dödens karusell*

I WT utgör modalitetsverben den största gruppen anföringsverb. Denna kategori av verb förekommer hela 133 gånger i källtexten, vilket motsvarar cirka 27 % av det totala antalet anföringsverb. Gruppen består av 48 olika verb:

MODALITETSVERB I WT	FREKVENNS I WT	MOTSVARIGHET(ER) OCH FREKVENNS I DK
1. <i>wyjaśnił</i>	11	<i>förklarade</i> (10), <i>svarade</i> (1)
2. <i>zaprzeczył</i>	10	<i>protesterade</i> (4), <i>invände</i> (2), <i>sade</i> (1), <i>svarade</i> (2), *** (1)
3. <i>zgodził się</i>	9	<i>medgav</i> (3), <i>samtyckte</i> (2), <i>instämde</i> (3), <i>höll med</i> (1), *** (1)
4. <i>stwierdził</i>	9	<i>fastslog</i> (4), <i>konstaterade</i> (3), <i>påstod</i> (1), <i>sade</i> (1)
5. <i>zdziwił się</i>	9	<i>sade</i> [x förvånad] (6), <i>frågade</i> [x förvånad] (2), <i>undrade</i> (1)
6. <i>zastanowił się</i>	8	<i>sade</i> [x och tänkte efter] (1), <i>sade</i> [x eftertänksamt] (1), <i>sade</i> [x fundersamt] (3), <i>funderade</i> (3),
7. <i>przyznał</i>	6	<i>medgav</i> (4), <i>svarade</i> (1), <i>instämde</i> (1)
8. <i>potwierdził</i>	5	<i>fastslog</i> (1), <i>bekräftade</i> (4)
9. <i>oburzył się</i>	4	<i>sade</i> [x upprörd] (3), <i>sade</i> [x upprört] (1)
10. <i>zmartwił się</i>	4	<i>sade</i> [x bekymrad] (2), <i>frågade</i> [x oroligt] (1), <i>sade</i> [x ängsligt] (1)
11. <i>oświadczył</i>	3	<i>förkunnade</i> (1), <i>meddelade</i> (1), <i>tillkännagav</i> (1)
12. <i>poradził</i>	3	<i>rådde</i> (2), <i>fastslog</i> (1)
13. <i>przestraszył się</i>	3	<i>sade</i> [x förskräckt] (2), <i>sade</i> (x skrämde] (1)
14. <i>zaniepokoił się</i>	3	<i>frågade</i> [x oroligt] (2), <i>frågade</i> [x otåligt] (1)

15. zachnął się	3	sade (1), sade [x indignerat] (1), sade [med förtryksamhet] (1)
16. zainteresował się	3	sade [x intresserat] (2), frågade [x intresserat] (1)
17. zdecydował	3	avgjorde (2), beslöt sig (1)
18. ucieszył się	3	sade [x glatt] (1), sade [x glatt överraskad] (1), *** (1)
19. przynaglił	2	manade på (2)
20. zauważył	2	anmärkte (2)
21. przypomniał sobie	2	erinrade sig (2)
22. przypomniał	2	påminde (2)
23. obiecał	1	lovade (1)
24. ostrzegł	1	varnade (1)
25. oznajmił	1	meddelade (1)
26. podsunał	1	framkastade (1)
27. poinformował	1	upplyste (1)
28. potrafił powiedzieć	1	förmådde säga (1)
29. poprosił	1	bad (1)
30. próbował się bronić	1	försökte försvara sig (1)
31. przywołał	1	ropade (1)
32. rozmyślił się	1	ändrade sig (1)
33. skarżył się	1	klagade (1)
34. domyślił się	1	gissade (1)
35. upewniła	1	försäkrade (1)
36. upomniał się	1	påminde (1)
37. usprawiedliwił się	1	urskuldade sig (1)
38. ustąpił	1	medgav (1)
39. wybuchnął	1	sade [x i ett utbrott av] (1)
40. zaatakowała	1	*** (1)
41. zadecydował	1	avgjorde (1)
42. zaprotestował	1	protesterade (1)
43. zdecydował się powiedzieć	1	beslöt sig för att säga (1)
44. zafrasował się	1	frågade [x bekymrat] (1)
45. zdenerwowała się	1	sade [x irriterat] (1)
46. zirytował się	1	sade [x irriterat] (1)
47. zmieszała się	1	sade [x generad] (1)
48. [nie] zorientował się	1	frågade [x oförstående] (1)
	Summa: 133	Summa: 133

*** = utelämnat

Som framgår av tabellen har anföringsverb ur kategorin modalitetsverb utelämnats helt 4 gånger i DK och översatts med motsvarande modalitetsverb i 82 av 133 anföringssituationer, vilket medför en minskning av modalitetsverb med 38 %. Även variationen är något mindre i måltexten än i källtexten, 48 olika verb har reducerats till 36 stycken. Hela 40 gånger har modalitetsverb översatts till yttrandeverb tillsammans med bestämning, 7 gånger med ett ensamt yttrandeverb och 4 gånger har anföringsverbet utelämnats helt.

För en närmare analys av översättningen av modalitetsverben i Strindbergs *Hemsöborna* har Tegelberg delat upp dem i tre kategorier beroende på vilken strategi översättaren valt i den franska översättning hon har som underlag för sin undersökning.⁴⁹ Jag har använt samma uppdelning av mitt material för att undersöka hur den svenska översättningen av modalitetsverben i WT ser ut:

- A. verb som översätts med ett semantiskt ungefär likvärdigt modalitetsverb [i franskan];
- B. verb som översätts med ett [franskt] verb som är semantiskt mer generellt än det svenska (= semantisk generalisering);
- C. verb som återges [på franska] genom ett analytiskt uttryck bestående av ett neutralt yttrandeverb + en precisering av något slag (= semantisk analys).

Som sagt har Strindberg använt sig av en innovativ anföringsteknik i *Hemsöborna*, vilket blir tydligt vid översättningen till franska av de betydelsemässigt mest specifika modala anföringsverben. ”I många fall är man vid översättning till franska nödsakad att använda någon form av semantisk analys, varvid den modala idén hänvisas till ett uttryck utanför verbet.”⁵⁰ Denna lösning kompenserar bara för verbets semantiska innehåll, men inte för den innovativa och fantasifulle tekniken.

Som nämnts ovan har modalitetsverben i WT översatts 82 gånger med ett likvärdigt modalitetsverb i måltexten (kategori A). Hit hör de verb som har svagast modalitet och som ofta har en direkt motsvarighet på svenska.

43a) – Kąpie się teraz – wyjaśniła Malecka. [WT, s. 55]

43b) – Han badar just nu, förklarade Anna. [DK, s. 59]

44a) – Idź kochanie – poprosiła. [WT, s. 66]

44b) – Gå nu älskling, bad hon. [DK, s. 70]

Till kategori B hör 7 verb som översatts med ett semantiskt mer generellt verb, en operation som den tjeckiske lingvisten och översättningsforskaren Jirí Levý kallar för stilistisk utarmning⁵¹. I denna grupp finner vi verb med starkare modalitet och som i regel saknar direkt motsvarighet på svenska:

45a) – Cóż ty opowiadasz! – zachnął się gwałtownie Julek. (WT, s. 61)

45b) – Vad är det du pratar! sade Julek häftigt. (DK, s. 66)

⁴⁹ Tegelberg, E. 2000

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Levý, J. 1969

- 46a) – Przebolejemy to jakoś! – stwierdził pogodnie. (WT, s. 119)
46b) – Det ska vi väl kunna komma över på något vis! sade han glatt. (DK, s. 125)

Återstående verb hamnar i kategori C. Sammanlagt 40 gånger har översättare tvingats ta till ett analytiskt uttryck för att återge verbet i källtexten med hela dess betydelseinnehåll:

- 47a) – Cóż ty mówisz? – zachnął się nieco sztucznie. (WT, s. 27)
47b) – Så du pratar, sade han med en aning konstlad förtryksamhet. (DK, s. 30)

- 48a) – Był? – nie zorientowała się Irena. (WT, s. 115)
48b) – Var? frågade Irena oförstående. (DK, s. 120)

I denna kategori finns verben med starkast modalitet och svagast yttrandeidé. Även här blir språkliga skillnader tydliga i och med att översättaren inte kunnat välja ett ensamt verb som motsvarighet eftersom detta vanligtvis saknar yttrandeidé på svenska, dvs. enligt språknormen inte lämpar sig som anföringsverb. För att bibehålla betydelseinnehållet blir då lösningen att använda ett neutralt yttrandeverb tillsammans med en bestämning, vanligen i form av ett sättsadverbial. Även prepositionsuttryck och samordnad sats förekommer. Det är i denna kategori alla de anföringsverb som betecknar ett känslomässigt tillstånd hos talaren återfinns.

- 49a) – Co ci jest? – przestraszył się. (WT, s. 31)
49b) – Vad är det med dig? sade han förskräckt. (DK, s. 34)
- 50a) – [...] Ale czemu mi tego nie powiedział? – wybuchnęła naraz żalem. (WT, s. 160)
50b) – [...] Men varför sa det inte till mig? sade hon plötsligt i ett utbrott av sorg. (DK, s. 166)
- 51a) – Ach, tak? – zmieszała się trochę Irena. (WT, s. 115)
51b) – Jaså? sade Irena lite generad. (DK s. 121)

2.5 Indirekta verb

Till den femte och sista kategorin hör de verb som inte uttrycker något yttrande över huvud taget. Deras funktion som anföringsverb är metaforisk. Exempel på indirekta verb som inte är ovanliga som anföringsverb på svenska är *skratta* och *le*. Oftast består dock dessa anföringsuttryck av hela fraser, dvs. ett finit verb med bestämning, och översättaren tvingas lösa detta med samordnade satser som i exempel 52:

- 52a) – O Jezu! – chwyciła się za serce. (WT, s. 25)
52b) – Å Jesus! ropade kvinnan och tog sig för hjärtat. (DK, s. 28)

Direktöversättningen ”tog hon sig för hjärtat” saknar varje form av verbal kommunikation och skulle kanske kunna förekomma i *Hemsöborna* med dess rikedom av expressiva anföringsuttryck men förefaller vara ovanlig i svensk normalprosa även om man naturligtvis finner en stor variation mellan olika författare.

Strändernas svall kontra översättningen *Fale przeboju*

I den mån Eyvind Johnsons *Strändernas svall* snarare än *Hemsöborna* kan sägas representera svensk normalprosa så bekräftas det ovanstående. I de textutdrag som jag har undersökt förekommer endast 4 olika indirekta verb: skrattade (3 gånger), log (1 gång), nickade (1 gång) och visslade till (1 gång):

53a) – Uff, så du pratar! skrattade Penelope. Det är så att man ryser! (SS, s. 206)

53b) – Uf, co ty wyplatasz – zaśmiała się Penelopa – aż dreszcz przechodzi człowieka! (FP, s. 168)

I samtliga fall har översättaren använt ett motsvarande verb på polska och inga bestämmingar har varit nödvändiga för att förmedla hela betydelseinnehållet:

54a) – Chuiutt! visslade Den Snabbfotade till. (SS, s. 24)

55b) – Fiuu! – zagwizdał Szybkostopy. (DK, s. 22)

Wielki tydzień kontra översättningen *Dödens karusell*

Liksom modalitetsverben i kategori C går de polska indirekta verben oftast inte att översätta direkt till svenska, eftersom de enligt svensk språknorm vanligtvis inte används som anföringsverb. I WT utgör dessa verb den nästa största gruppen och förekommer 83 gånger, vilket motsvarar cirka 17 % av det totala antalet anföringsverb. Variationen är stor, 53 olika verb, de flesta förekommer endast en eller två gånger:

INDIREKT VERB I WT	FREKVENS I WT	MOTSVARIGHET(ER) OCH FREKVENS I DK
1. <i>spojrzał</i>	7	<i>sade</i> + bestämn. (6), *** (1)
2. <i>uśmiechnął się</i>	6	<i>sade</i> + bestämn. (4), <i>log</i> (2)
3. <i>wskazał</i>	5	<i>sade</i> + bestämn. (5)
4. <i>wzruszył ramionami</i>	5	<i>sade</i> + bestämn. (4), <i>svarade</i> + bestämn. (1)
5. <i>pokazał</i>	3	<i>sade</i> + bestämn. (3)
6. <i>skrzywił się</i>	3	<i>sade</i> + bestämn. (3)
7. <i>nachylił/pochylił się</i>	3	<i>sade</i> + bestämn. (3)
8. <i>podał</i>	2	<i>sade</i> + bestämn. (2)
9. <i>poruszył się</i>	2	<i>sade</i> + bestämn. (2)
10. <i>roześmiał się</i>	2	<i>sade</i> + bestämn. (1), <i>skrattade</i> (1)
11. <i>ścisnął</i>	2	<i>sade</i> + bestämn. (2)
12. <i>ukłonił się</i>	2	<i>sade</i> + bestämn. (2)
13. <i>brnął</i>	1	<i>svamlade</i> (1)

14. <i>chwycił się za serce</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
15. <i>cisnął mu w twarz</i>	1	<i>slungade [honom i ansiktet] (1)</i>
16. <i>nachmurzył się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
17. <i>nie skorzystał</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
18. <i>nie uwierzył</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
19. <i>objął ramieniem</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
20. <i>ocknął się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
21. <i>oddychał</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
22. <i>odgarnął włosy</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
23. <i>odwrócił się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
24. <i>otarł czoło</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
25. <i>otworzył drzwi</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
26. <i>pocałował</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
27. <i>poczerwieniał</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
28. <i>pogładził</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
29. <i>potrząsnął głową</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
30. <i>przeciagnął się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
31. <i>przeciął wątpliwości</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
32. <i>przybrał ton</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
33. <i>przymrużył oczy</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
34. <i>przystanął</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
35. <i>przysunął</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
36. <i>rozłożył ręce</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
37. <i>skinął</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
38. <i>skinął głową</i>	1	<i>nickade (1)</i>
39. <i>spojrzał</i>	1	***
40. <i>spotkał go</i>	1	<i>frågade (1)</i>
41. <i>stanął</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
42. <i>szturchnął kolegę</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
43. <i>trącił w ramię</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
44. <i>wciągnął powietrze</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
45. <i>wybrnął</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
46. <i>wychwycił</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
47. <i>wyciągnął rękę</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
48. <i>wyprostował się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
49. <i>zajrzała</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
50. <i>zalałgodził</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
51. <i>zaśmiał się</i>	1	<i>skrattade (1)</i>
52. <i>zatrzymał się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
53. <i>zebrał się</i>	1	<i>sade + bestämn. (1)</i>
	Summa: 83	Summa: 83

*** = utelämnat

Som framgår av tabellen använder översättaren motsvarigheter till indirekta verb endast 7 gånger. Det rör sig då om indirekta verb som förekommer även i svensk originalprosa.

56a) – Ależ oczywiście! – roześmiała się Irena. (WT, s. 54)

56b) – Det har jag visst! skrattade Irena. (DK, s. 59)

57a) – Jeszcze by nie był! – uśmiechnął się Zalewski. (WT, s. 191)

57b) – Det är ju klart! log Zalewski. (DK, s. 198)

Om översättaren vill skapa en språkdräkt som inte avviker alltför mycket från svensk språknorm måste den vanligaste strategin bli att välja ett neutralt yttrandeverb tillsammans med en bestämning. Ofta tenderar denna lösning att bli längre och mer beskrivande än vad som är fallet för modalitetsverben. Detta förekommer 74 gånger i måltextern. Den vanligaste strategin är ett neutralt yttrandeverb tillsammans med en samordnad sats, vilket förekommer 56 gånger i DK.

60a) – Idź baw się, Tereniu – pogładziła ją po głowie. (WT, s. 158)

60b) – Gå och lek, Teresa lilla, sade hon och strök henne över huvudet. (DK, s. 164)

61a) – A co z tego? – wzruszyła ramionami Irena. (WT, s. 118)

61b) – Och vad har vi för glädje av det? sade Irena och ryckte på axlarna. (DK, s. 123)

Även prepositionsfraser förekommer (10 gånger), liksom adverb (3 gånger) och relativsats (1 gång):

62a) – Po cóż ty włożyłaś tę suknię? – spojrzał na żonę nieprzyjaźnie. (WT, s. 58)

62b) – Varför tog du på dig den där klänningen? sade han med en ovänlig blick på hustrun. (DK, s. 62)

63a) – O rany! – nachmurzył się Piotrowski. (WT, s. 151)

63b) – Herregud! sade Piotrowski misslynt. (DK, s. 157)

64a) – Teraz znowu! – wychwycił Malecki dalekie salwy. (WT, s. 65)

64b) – Nu så! sade Malecki som åter hade uppfattat skottväxlingen. (DK, s. 69)

2.6 Bestämningar

Hittills har jag skrivit om bestämningar som en lösning på ett översättningsproblem. Eftersom den svenska översättaren i betydligt större utsträckning än den polska varit tvungen att ta till denna lösning för att översätta modalitetsverb och indirekta verb borde det alltså finnas fler bestämningar i den svenska översättningen än i originalet. Men bestämningar finns ju även i originaltexten och de måste också översättas. Vilken konsekvens får det för den svenska måltextern?

Som tidigare nämnts har Gellerstam granskat ett stort textmaterial bestående av romaner översatta från engelska till svenska och konstaterar att dialog i engelsk originaltext gärna förs fram med hjälp av formler som *she said smiling* och *he shrugged his shoulders*.⁵² Hans undersökning visar att denna formel med anföringsverb och bestämning är mindre vanlig i

⁵² Gellerstam, M. 1989: 111.

romaner som är författade på svenska. Folk rycker helt enkelt mer på axlarna i översättningar än i svenska originalromaner.⁵³ Finns det motsvarande formler i mitt polska material och hur ser det i så fall ut i den svenska måltexten? För att undersöka hur det förhåller sig har jag jämfört den polska originalromanen och dess översättning med den svenska originalromanen och dess översättning. Till bestämmingar har jag räknat alla former av utbyggda anföringsuttryck, främst adverb, prepositionsfraser och samordnade satser.

I det svenska originalverket SS har 27 % av anföringsverben en bestämning. Vanligast är det för verb ur kategorin modalitetsverb, hela 47 % av samtliga modalitetsverb har en ”scenanvisning” i form av ett adverb eller en prepositionsfras:

- 65a) – [...] med en duk av något slag, befallde hon vänligt, värdigt. (SS, s. 311)
65b) – przyniesie tu jakąś płachtę – nakazała życzliwie, z godnością. (FP, s. 253)

- 66a) – ”Strax klar”, härmade Nestor brummande. (SS, s. 340)
66b) – „Wkrótce gotowa” – przedrzeźniał ją Nestor burkliwie. (FP, s. 275)

Men modalitetsverben hör till en mycket liten verbkategori i SS, bara 15 verb hör hit. Som vi har sett hör 88 % av anföringsverben i SS till kategorin yttrandeverb och av dem är det cirka 22 % som åtföljs av en bestämning:

- 67a) – Det vill jag inte yttra mig om, svarade han någorlunda hövligt. (SS, s. 12)
67b) – Nie chcę o tym mówić – odpowiedział dosyć uprzejmie. (FP, s. 13)

- 68a) – Aj-aj-aj! sade hon med uppriktigt deltagande i rösten. (SS, s. 321)
68b) – Ajajaj! – wykrzyknęła ze szczerzym współczuciem w głosie. (FP, s. 261)

I det polska originalverket *Wielki tydzień* är andelen anföringsverb med bestämning något högre, 33 %. Det vanligaste att verb ur kategorin yttrandeverb åtföljs av en bestämning, hela 50 % av dessa verb har tilläggsinformation i form av ett adverb eller en prepositionsfras:

- 69a) – Przywiozłem ci gościa! – powiedział ze stucznie serdecznym akcentem. [WT, s. 48]
69b) – Jag har med mig en gäst åt dig! sade han med konstlad hjärtlighet. [DK, s. 52]

- 70a) – O, nie! – odparła tamta z głębokim przekonaniem. (WT, s. 117)
70b) – Visst inte! svarade Anna med djup övertygelse. (DK, s. 122)

Motsvarande siffra för de andra kategorierna är betydligt lägre: tonalitetsverb 27 %, aspektuella verb 36 %, modalitetsverb 22 % och indirekta verb 28 %. I den polska text som jag har undersökt är det med andra ord de innehållsligt mer ”tomma” yttrandeverben som fylls

⁵³ Ibid.

på med innehåll i form av en förtydligande bestämning. I den svenska texten är det i större utsträckning verb ur andra kategorier som kompletteras med en bestämning. Det material som jag har undersökt är för begränsat för att man ska kunna dra några generella slutsatser men tendensen är intressant och borde undersökas närmare.

När det gäller bestämningar i översatt text har jag koncentrerat mig det polska verket eftersom min undersökning har visat att bestämningar är en strategi som översättaren tar till för att kompensera bristen på ett anföringsverb som motsvarar verbet i originaltexten, i synnerhet för verb ur de semantiskt betydelserika kategorierna modalitetsverb och indirekta verb. Eftersom dessa kategorier består av så få verb i den svenska originaltexten, endast 15 respektive 6 förekomster, är underlaget för litet för en granskning av den polska översättningen där motsvarande strategi inte har behövt användas.

Som redan konstaterats är yttrandeverb tillsammans en bestämning i form av adverb den vanligaste strategin för att översätta verb ur kategorin modalitetsverb i WT. Det får till konsekvens att andelen bestämningar i DK ökar från originalets 28 till 68 inom denna kategori.

71a) – Jak to po co? – zdziwił się Malecki. (WTs. 41)

71b) – Vad du gör? sade Malecki förvånad. (DK, s. 45)

72a) – Czy to nie jest właśnie nadzieja? – zastanowił się. (WT, s. 81)

72b) – Är det inte just det som är vårt hopp? sade han eftertänksamt. (DK, s. 85)

När det gäller kategorin indirekta verb ser det lite annorlunda ut. Av 85 anföringsverb i WT i denna kategorin är det 23 stycken (28 %) som har en bestämning. I måltextern har det tillkommit 71 bestämningar, alltså totalt 94. Här är ett utbyggt anföringsuttryck i form av ett yttrandeverb och en samordnad sats den vanligaste strategin i översättningen.

73a) – Czy ja wiem? – odgarnął włosy z czoła. (WT, s. 87)

73b) – Inte vet jag, sade han och strök håret ur pannan. (DK, s. 92)

74a) – Piękny wieczór – wciągnął powietrze długim nosem. (WT, s. 131)

74b) – En vacker kväll! sade han och drog in luft genom sin långa näsa. (DK, s. 137)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det polska originalverket innehåller fler bestämningar än det svenska. Däremot innehåller den svenska översättningen fler bestämningar än det polska originalverket. Här träder en tydlig skillnad fram mellan den svenska originaltexten och översättningen från polska. För att inte tala om skillnaden mellan det svenska originalverket och den svenska översättningen. Frågan är om resultaten är

generaliserbara och är det i så fall fråga om det Gellerstam kallar översättningssvenska? För att svara på det skulle det krävas en mer omfattande undersökning.

3. Sammanfattning och diskussion

3.1 Slutsatser

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka i vilken mån anföringsverben varierar i en polsk respektive en svensk prosatext och hur det avspeglas i översättningarna från och till samma språk. Anpassas texterna till målspråkets normer och konventioner eller behåller översättaren källspråksnormerna? Är anpassningen symmetrisk, dvs. sker den i samma utsträckning åt båda hållen?

Sammanställer man resultaten av min undersökning framgår tydligt att anföringsverben varierar i betydligt större utsträckning i den polska originaltexten än i den svenska. I WT förekommer 139 olika anföringsverb. Motsvarande siffra för SS är 36. Detta överensstämmer till fullo med vad som tidigare sagts om polska respektive svenska språknormer och stilistiska krav.

Inte nog med att variationen av anföringsverben är större i den polska originaltexten än i den svenska, författarna har hämtat merparten av sina verb ur helt olika kategorier. Verb ur kategorierna aspektuella verb, tonalitetsverb, modalitetsverb och indirekta verb utgör i WT sammanlagt 70 % av det totala antalet anföringsverb. Med andra ord består 30 % av anföringsverben av verb ur kategorin rena yttrandeverb. I den svenska originaltexten är förhållandet det motsatta, hela 88 % av det totala antalet anföringsverb består av verb ur kategorin rena yttrandeverb, och de övriga kategorierna samsas om resterande 22 %.

Vad händer då vid översättningen? Om normen för svensk skönlitteratur är att anföringsverben inte bör varieras i alltför stor utsträckning, hur handskas översättaren med den variation som finns i den polska originaltexten? Mycket riktigt så har variationen minskat i den svenska översättningen, 143 stycken olika anföringsverb har reducerats till 72. Men minskningen i variation har skett till priset av att bestämmningarna ökat. Som tidigare konstaterats har de på polska så omfattande kategorierna modalitetsverb och indirekta verb översatts till svenska i stor utsträckning med hjälp av bestämmingar. Den svenska översättningen har med andra ord blivit ”pragigare” än originalet och innehåller

anföringsformler som enligt Gellerstam är överrepresenterade i översättningar.⁵⁴ Enligt honom har dessa formler i litteratur översatt från engelska blivit kännetecken på dålig litteratur och detta hänger troligen ihop med att ”andrarangslitteratur har i stor myckenhet översatts till svenska och slukats av många läsande svenskar.⁵⁵ Men detta kan inte sägas vara fallet med den polska litteratur som finns översatt till svenska. Merparten av den består av s.k. högprestigelitteratur. Kanske kan även läsarens förväntningar på en text påverka hur vissa anföringsformler uppfattas?

När det gäller översättningen från svenska till polska så har originalets 35 olika anföringsverb ökat till 77 stycken. Det framgår tydligt att den polska översättaren har strävat efter att variera de yttrandeverb som är så dominerande i originalet och ofta använt verb från andra kategorier. Detta inte utan konsekvenser för måltexten. T.ex. beskrivs talarnas tonläge betydligt oftare i översättningen och därmed får läsaren en tydligare karaktäristik av dem som personer. Det mumlas och muttras oftare. Personerna framstår kanske som mer temperamentsfulla och expressiva? På samma sätt förtydligas samtalens struktur och dynamik, påfallande ofta får läsaren t.ex. veta att en replik ”inflikas” eller när någon avbryter sin samtalspartner. Det är vanligtvis information som framgår i källtexten av turtagningen i replikväxlingen. Det som gestaltas i originalet uttrycks med andra ord explicit i översättningen. Även användningen av mer expressiva anföringsverb i översättningen påverkar läsarens uppfattning om romangestalterna när det förekommer verb som *befalld*, *pressade*, *förnekade*, *uppsannade*, *försäkrade* etc. Detta förefaller vara krav som den polska språkliga traditionen och konventionen, liksom de stilistiska normerna, föreskriver och översättaren anpassar sig efter dessa krav.

Däremot tillämpar den polska översättaren sällan analytiska lösningar. Om den svenska översättaren är tvungen att dela upp modalitetsverb i en yttrandedel och en bestämning skulle man kunna tänka sig ett motsatt operation i översättningen från svenska till polska, men detta förekommer väldigt sällan i FP. Jag har bara hittat ett fåtal exempel:

75a) – En segerherre, sade han halvhögt. (SS, s. 230)

75b) – Zwycięzca – mruknął. (FP, s. 188)

76a) – Ge dig iväg härifrån! sade Antinoos barskt. (SS, s. 528)

76b) – Zabieraj się stąd! – burknął Antinoos. (FP, s. 425)

⁵⁴ Gellerstam, 1996.

⁵⁵ Ibid. s. 26.

I meningarna ovan ser vi hur ett neutralt yttrandeverb med bestämning har översatt med ett tonalitetsverb. Eftersom polskan har en sådan rik repertoar av modalitetsverb och indirekta verb kan man ställa sig frågan varför översättaren inte utnyttjar den möjligheten oftare och om detta faktum i sin tur skapar en ”översättningspolska”.

Tittar man på bestämningar visar det sig att de är vanligare förekommande i den polska källtexten än i den svenska. Vanligtvis kompletterar de olika kategorier av anföringsverb inom respektive språk. I den polska texten är de vanligast förekommande tillsammans med de innehållsligt tomma yttrandeverben, medan de i den svenska texten är vanligare tillsammans med andra kategorier. I översättningen till svenska blir dock antalet bestämningar större än i den polska originaltexten, vilket gör skillnaden mellan svensk originaltext och svensk översättning större än den mellan svensk och polsk originaltext.

Den eviga frågan som alla översättare måste ta ställning till är huruvida man ska fjärma eller närma läsaren. Ska man föra texten till läsaren eller läsaren till texten?⁵⁶ I det här fallet handlar det snarare om en anpassning till den litterära konventionen inom respektive språk. Enligt lingvisterna Eugène Nida och Charles Taber bör en god översättning ge läsaren av måltexten en chans att reagera på och uppleva texten på samma sätt som läsaren av källtexten och vara en s.k. dynamisk motsvarighet. Utgångspunkten för en sådan översättning blir då målspråket.⁵⁷ Min undersökning visar att båda översättarna närmar läsaren texten genom att anpassa den till målspråket. Men det sker i olika utsträckning. Genom att variera anföringsverben anpassas den polska översättningen till stilistiska krav på god litteratur och till att bättre passa in i den polska litterära traditionen. Den svenska översättningen stannar på halva vägen. Genom att normalisera anföringsverben anpassas förvisso texten men det frekventa bruket av bestämningar som blir konsekvensen gör att översättningen ändå avviker från den roman som är författad på svenska. Förhållandet mellan den polska och den svenska översättningen är alltså asymmetriskt. Detta illustreras bäst med diagram. Diagram A och B på nästa sida visar förhållandet mellan originaltext och översättning till och från svenska med avseende på det totala antalet anföringsverb inom respektive kategori. Diagram C och D visar samma förhållande men här mellan originaltext och originaltext respektive mellan översättning och översättning.

⁵⁶ Friedrich Schleiermacher, ”Om de olika metoderna att översätta”, [i:] Kleberg, L. (red.) *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, (Stockholm 1998), s. 115–129.

⁵⁷ Eugène Nida & Charles Taber, *The Theory and Practice of Translation* (Leiden 1969), s. 24.

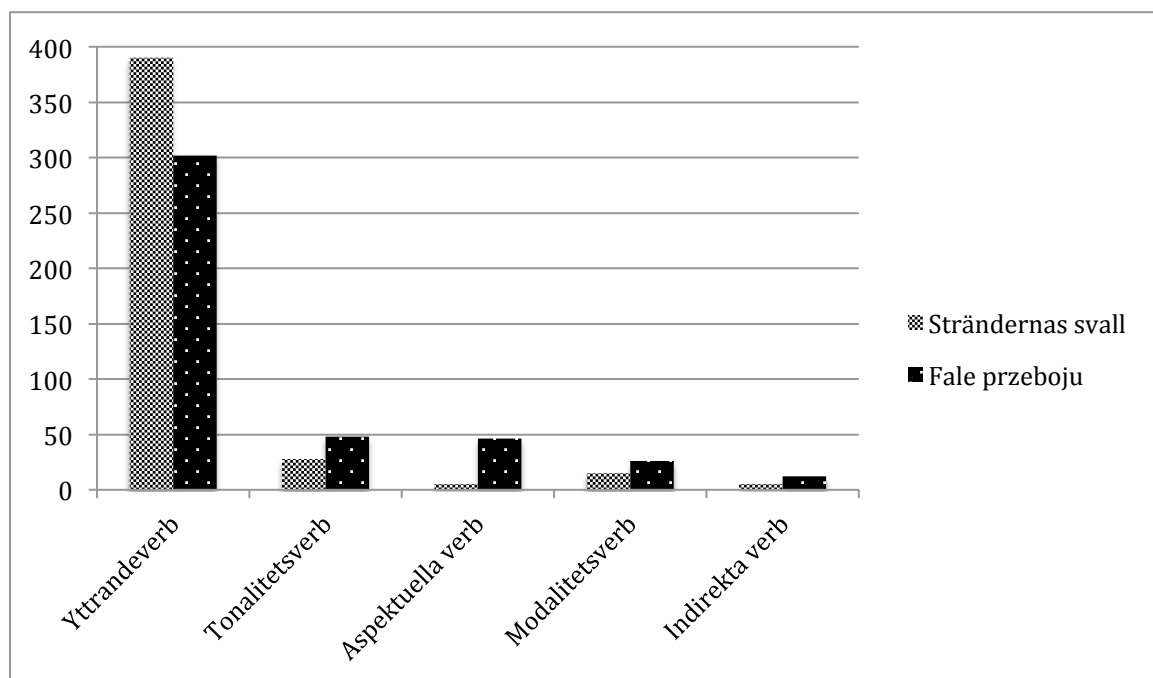

Diagram A: antalet anföringsverb i respektive kategori. Jämförelse mellan svensk originaltext och polsk översättning.

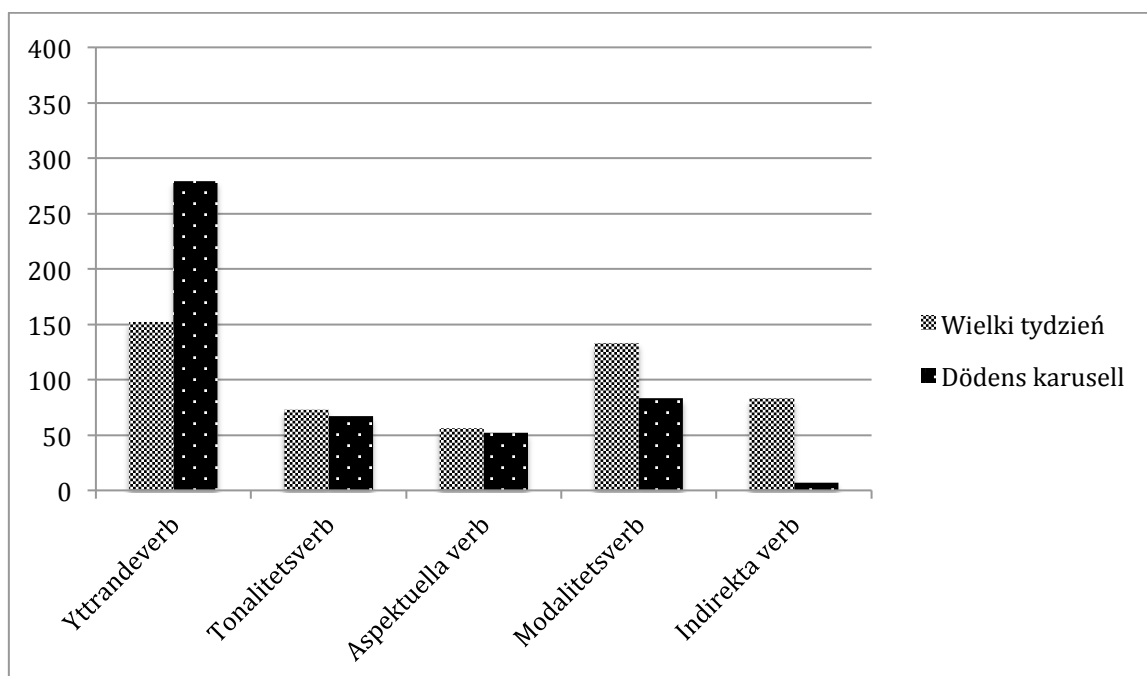

Diagram B: antalet anföringsverb i respektive kategori. Jämförelse mellan polsk originaltext och polsk översättning.

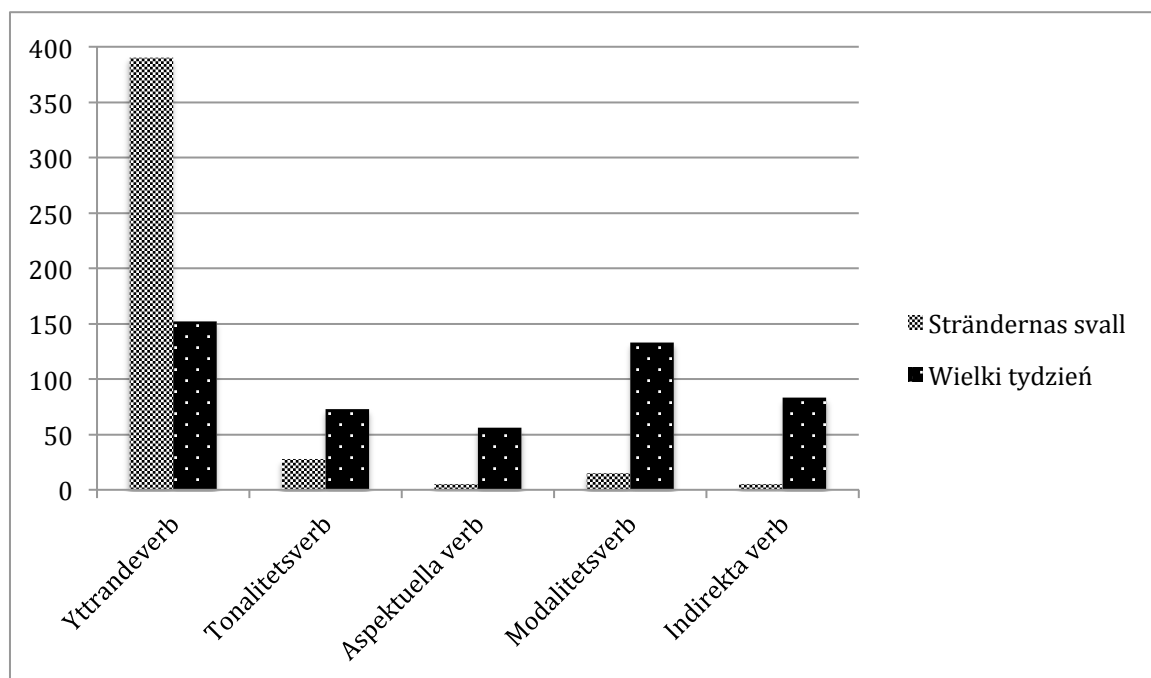

Diagram C: antalet anföringsverb i respektive kategori. Jämförelse mellan svensk originaltext och polsk originaltext.

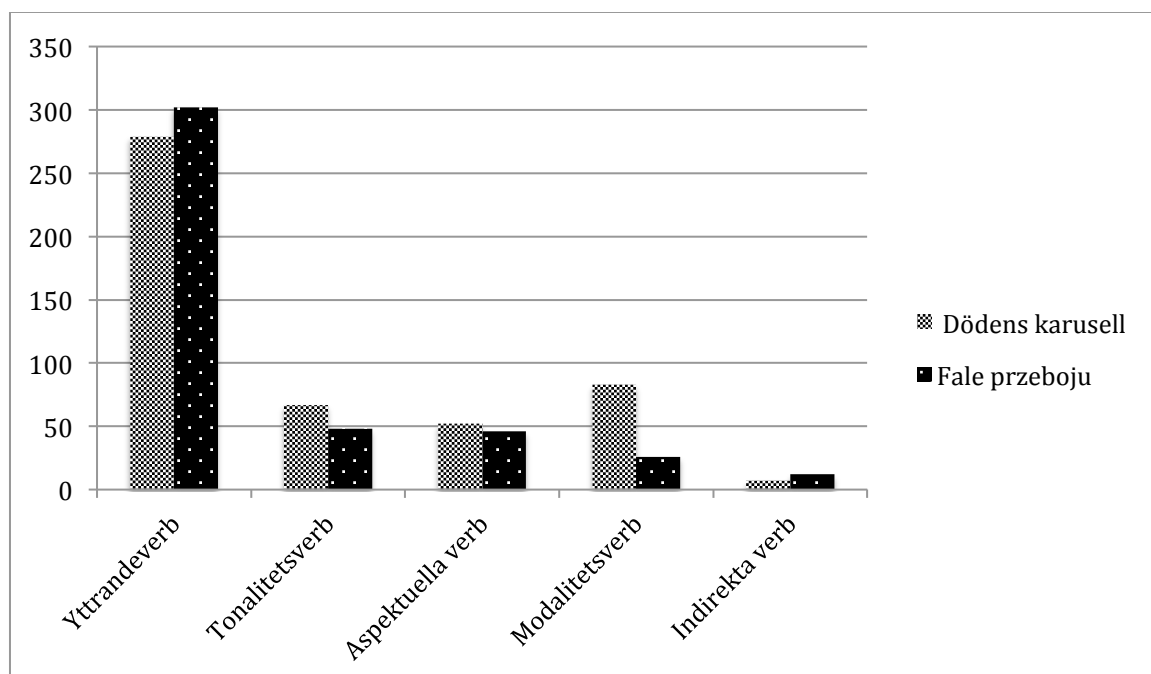

Diagram D: antalet anföringsverb i respektive kategori. Jämförelse mellan svensk översättning och polsk översättning.

3.2 Förslag till framtida forskning

En utförligare undersökning av anföringsverbens funktion, vilka strategier översättaren tillämpar när de ska översättas, i vilken mån de medför att måltextern avviker från källtexten och i vilket avseende skulle kräva grundligare studier och ett mer omfattande material än det som legat till grund för den här uppsatsen. För att det ska vara möjligt att dra några generella slutsatser skulle materialet behöva omfatta fler originaltexter och översättningar till och från polska. De verk jag har studerat tillhör kategorin högprestigelitteratur, de skrevs på 40-talet och författarna var båda män. Det skulle vara intressant om materialet kunde breddas till att omfatta även samtida litteratur och s.k. underhållningslitteratur (t.ex. kvinnliga deckarförfattare) för att se om resultaten skulle bli annorlunda, ifall de är tids- eller könsbundna eller förbehållna en viss genre. Detsamma gäller översättarna, även de skulle behöva vara av båda könen och i olika åldrar. En annan viktig frågeställning är ifall översättaren rent av kan gå för långt i sin strävan att anpassa texten till målspråket. Om översatt litteratur normaliseras är det helt och hållet upp till de inhemska författarna att vidga språkets gränser. Men översatt litteratur kan också berika svenska språket, vilket hela den översatta världslitteraturen vittnar om. Eftersom dialogen, då den förekommer, är en så pass viktig del av en text är det inte utan betydelse för helheten hur anföringsverben översätts.

En annan frågeställning som dykt upp under arbetet med den här uppsatsen och som skulle vara intressant att undersöka närmare är hur översättaren ska förhålla sig till skiljetecken. Jämför man polsk originaltext med svensk blir det tydligt att den polska språknormen skiljer sig med avseende på bl.a. utropstecken. Språkrådet ger entydiga instruktioner i hur utropstecken bör användas i svensk text: ”Utropstecken sätts ut efter meningar som är avsedda som utrop, uppmaningar, önskningar, tilltal och liknande. Oj! Beträd ej gräsmattan! – Skynda dig! ropade han. Trevlig resa! Välkommen! Kära mormor! Att han bara kunde!”⁵⁸

I den polska text som jag undersökt förekommer att utropstecken används i situationer som ibland är rena motsatsen till de ovan uppräknade. Översättaren har då valt att behålla samma interpunktion:

77a) – Oho! – mruknął Julek, [WT, s. 88]

77b) – Åhå! muttrade Julek. [DK, s. 93]

⁵⁸ Svenska skrivregler, 2008.

Bör även skiljetecken ”översättas” och i så fall: i vilken utsträckning förekommer det? Vilka konsekvenser får det för måltexten ifall översättaren inte beaktar skillnader i bruket av skiljetecken? Det är svårt att föreställa sig att ”Åhå” kan muttras fram som ett utrop.

Avslutningsvis kan jag bara konstatera att anföringsverb kan vara vägen in i en kontrastiv undersökning som bara vid första påseendet behandlar en verbkategori men som i själva verket handlar om konventioner, normer, kultur, språk och kvalitet.

3.3 Bibliografi

Källtext

- Andrzejewski, A. *Wielki tydzień* (Warszawa 1993).
- Andrzejewski, A. *Dödens karusell*, övers. Johan Malm (Uppsala 1980).
- Johnson, E. *Strändernas svall* (Stockholm 1992).
- Johnson, E. *Fale przyboju*, övers. Zygmunt Łanowski (Warszawa 1975).

Referenser

- Björck, S. *Romanens formvärld. Studier i prosaberättarens teknik* (Stockholm 1963).
- Gellerstam, M. ”Om svenskan i översättningar från engelskan”, [i:] Allén S. (red.) *Orden speglar samhället* (Stockholm 1989), s. 103–117.
- Gellerstam, M. ”Anföringens estetik. Om dialogformler i ett tvärspråkigt perspektiv”, [i:] Josephson O. (red.) *Stilstudier: språkvetare skriver litterär stilistik* (Uppsala 1996), s. 12–27.
- Ingo, R. *Från källspråk till målspråk* (Lund 1990).
- Kleszczowa K. *Verba dicendi w historii języka polskiego* (Katowice 1989).
- Kozarzewska E. *Czasowniki mówienia we współczesnym języku polskim* (Warszawa 1990).
- Levý, J. ”Konstnärlig stil och översättarstil”, [i:] Kleberg, L. (red.) *Med andra ord. Texter om litterär översättning* (Stockholm 1998), s. 157–171.
- Liseling, S. *Kod kulturowy a przekład, Na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów* (Stockholm 2012).
- Liljestrand, B. *Tal i prosa. Om svenska författares anföringsteknik* (Umeå 1983).
- Linell, P. *Människans språk* (Lund 1978).
- Lindqvist, Y. *Högt och lågt i skönlitterär översättning* (Uppsala 2005).
- Londen, A-M. *Litterärt talspråk. Studier i Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen* (Helsingfors 1989).
- Nida, E. & Taber, C. *The Theory and Practice of Translation* (Leiden 1969).
- Schleiermacher, F. ”Om de olika metoderna att översätta”, [i:] Kleberg, L. (red.) *Med andra ord. Texter om litterär översättning* (Stockholm 1998), s. 115–129.
- Språkrådet *Svenska skrivregler* (Stockholm 2008).
- Tegelberg, E. *Från svenska till franska. Kontrastiv lexikologi i praktiken* (Lund 2000).
- Teleman, U. *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska* (Lund 1974).

- Teodorowicz-Hellman, E. ”’Fizia Pończoszanka’ w tłumaczeniu polskim”, [i: Faust. P. (red.) *Obyczajowość a przekład* (Katowice 1996), s. 131–145.
- Wennerström E. ”Expressiva anföringsverb”, [i:] *Svensk stil, studier tillägnade Bengt Hasselman den 21 december 1935* Uppsala–Stockholm 1935), s. 151–160.
- Wieselgren A. M. *Carl-Johans-tidens prosa* (Lund 1971).

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**